

Sterk, Sociaal en Duurzaam

Ons perspectief voor Flevoland

Sterk, Sociaal en Duurzaam	1
Ons perspectief voor Flevoland	4
Veranderende rol provincie	5
De ruimte ordenen we samen	6
Spin in het regioweb	6
Terugkeer van de menselijke maat	7
Oog op de bal	8
De mens in het midden	9
Een rode draad voor het verkiezingsprogramma	10
De toekomst is geen vreemde	10
Flevoland als laboratorium en proeftuin	11
De mens terug in het middenbestuur	12
Flevoland is ervoor gemaakt	13
Klimaat en energie	14
Ons aandeel in een betere wereld	15
Van energiedoelstellingen naar klimaatdoelstellingen	15
De energietransitie	16
Aanbod van energie.....	16
De vraag naar energie.....	17
De distributie van energie	17
Behapbaar voor de Flevolander	18
Energiearmoede	18
Werkgelegenheid.....	18
Van het gas af	19
Weten is doen.....	19
Tenslotte.....	19
Wonen, bereikbaarheid en samenleving	20
Het DNA van Flevoland	21
En hoe nu verder?	21
We bouwen een samenleving.....	22
Wonen doe je thuis.....	23
Wonen is meer dan een huis	24
Essentiële voorzieningen	24
Goede zorg.....	24
Onderwijs.....	25
Toegankelijke cultuur.	26
Sport	27
Flevoland is geen eiland	27
Openbaar vervoer.....	28
Toekomstbestendige Flevolandse economie	30
Ondernemen voor brede welvaart in Flevoland	30
De uitdagingen waar we de komende tijd voor staan	30
Van uitdagingen naar opdrachten voor Flevoland.....	31
Naar een productiever Flevoland	31
Naar een inclusiever Flevoland.....	31
Naar een adaptiever Flevoland.....	31
Naar een duurzamer Flevoland	31
Naar een ruimtelijk-inclusiever Flevoland	32
Naar een klimaat-neutraler Flevoland.....	32

Naar een meer circulair Flevoland.....	32
Een strategische agenda met het oog op de toekomst	32
We investeren in een toekomstbestendige Flevolandse economie.....	33
We versterken de economische infrastructuren	34
We verduurzamen de landbouw	36
We stimuleren recreatie en toerisme	38
Robuust Natuurlijk fundament	39
Stikstofopgave.....	39
Natuur en biodiversiteit	41
Water/waterbeheer.....	42
Tot slot.....	44

FLEVOLAND

Concept verkiezingsprogramma 2023 - 2027

Ons perspectief voor Flevoland

Veranderende rol provincie

“Op beleidsterreinen en bij onderwerpen waar dat passend is kunnen we ‘gewoon’ eerst de provincie benutten.”

Ruud Koole

Tijden veranderen. De rol van de provincie verandert. Provincies spelen de komende jaren een cruciale rol binnen het openbaar bestuur. Wie had dat, na jaren waarin nut en noodzaak van het middenbestuur nog wel eens ter discussie werden gesteld, kunnen denken. Maar met de toenemende regionalisering en grote gemeente-overstijgende opgaven op het gebied van wonen, klimaat en energie, landbouw en het gezonder maken van onze leefomgeving is de rol van de provincie belangrijker dan ooit.

Het staat vast dat de opgaven op het gebied van wonen, klimaat en energie, landbouw en de leefomgeving stuk voor stuk ook hun uitwerking op het sociale domein niet zullen missen, de zogenoemde meekoppelkansen. Omdat deze opgaven nauw met elkaar verbonden zijn, wordt het meteen al lastig. Wonen klinkt bijvoorbeeld bij uitstek als een opgave voor de wethouder, maar wat als de Gemeente weigert voldoende betaalbare woningen te bouwen en alles over de schutting van andere gemeenten gooit? Of als de vervuiling van de fabriek neerdaalt in de buurgemeente? Bovendien zijn sommige opgaven (gemeente-)grens overschrijdend en kan juist de provincie een helpende hand bieden met coördinatie en mogelijk extra financiële ondersteuning.

De puzzel is dus ingewikkeld en kan niet door de lokale overheid alleen worden gelegd. Terwijl de schaal van gemeenten te klein is, is de afstand tot het rijk vaak te groot. De behoefte aan een gebiedsregisseur is groot. Een bestuurslaag die de spil en spelverdeler tussen rijk en lokale overheden kan zijn. Een bestuurslaag waarin democratisch gelegitimeerd bovenlokaal beleid kan worden vormgegeven en gecontroleerd.

Provincies hebben wettelijke taken. Denk aan ruimtelijke ordening, natuur- en milieubeheer of de aanleg en het onderhoud van provinciale (vaar)wegen. Maar we hebben ook wat ‘een open huishouding’ wordt genoemd. Dat betekent dat elke provincie zelf mag bepalen met welke onderwerpen ze zich bezig wil houden. Juist in deze tijd waarin de verschillende vraagstukken zo met elkaar verbonden zijn is het belangrijk dat de provincie zelf kan bepalen op welke terreinen zij actief wil zijn.

Onder de noemer van leefbaarheid zijn we in Flevoland steeds een provinciale bijdrage blijven leveren aan de sociale en culturele infrastructuur in de dorpen en steden. En dat varieert van positieve gezondheid tot diversiteitsbeleid tot gesprekken over wonen en zorg. Alle vraagstukken hebben ook sociale elementen in zich. Bijvoorbeeld, voor wie zijn woningen betaalbaar, kun je in de buurt van je werk wonen, naar wat voor school kunnen de kinderen en is er segregatie van bevolkingsgroepen?

In Flevoland is dat de reden dat in de Omgevingsvisie Flevoland Straks de opgave Krachtige Samenleving is benoemd. De Flevolandse samenleving is namelijk nog steeds in opbouw. De versterking van die samenleving waarin diversiteit in afkomst, opleiding en achtergrond een kwaliteit is en geen reden tot uitsluiting, blijft daarom belangrijk. En die wordt momenteel in tijden van een toenemende “vertrouwenscrisis” tussen overheid en burgers alleen maar belangrijker. Het effect van de groeisprong die Flevoland gaat maken komt daar nog bovenop. Dit alles om de mooie kreet “we bouwen geen huizen maar een samenleving” ook daadwerkelijk inhoud te kunnen geven. Anders gezegd, waar woningen gebouwd worden ontstaat een samenleving en juist voor dat laatste element voelen wij ons als PvdA (ook) verantwoordelijk.

De ruimte ordenen we samen

Afgelopen decennia hebben gemeenten steeds meer te zeggen gekregen over de ruimtelijke ordening. Rijk en provincie hebben daarin stappen achteruit gezet. In Den Haag werd het ministerie van Ruimtelijke Ordening zelfs opgeheven. Maar de afgelopen jaren is die trend aan het keren. Wie de [kamerbrief ruimtelijke ordening](#) leest kan het niet missen, niet alleen is de Ruimtelijke Ordening terug in Nederland, ook de provincies zijn echt terug in de Ruimtelijke Ordening. Die kamerbrief schetst de opgaven die er integraal voor Nederland en dus ook voor Flevoland gelden. En ook schetst de brief de coördinerende rol die de provincie daarbij toebedeeld krijgt.

We zien in deze brief een (bescheiden of misschien eerste) herleving van het middenbestuur. Wij doen dat op zijn Flevolands: samen! Flevoland maakte een regionale energiestrategie en provincie en gemeenten deden gezamenlijk een “bod” voor de bouw van heel veel nieuwe woningen in Flevoland. Dat is goed bevallen.

Het rijk definieert “opgaven”, zoals het aantal woningen dat er bij moet komen of een percentage waarmee de stikstofdepositie moet worden verminderd. Uiteindelijk moet dat allemaal in de gemeenten uitgevoerd gaan worden. Maar er zijn ook specifieke lokale wensen en er zijn ook gemeenteraden die (terecht) wat willen vinden van die opgaven. Maar dat geeft dan wel het grote risico van beleid-van-het-losse-zand, waarbij het per gemeente alle kanten uitvliegt.

Juist hier is een belangrijke rol voor de provincie weggelegd. Als regisseur, maar ook als beheerder van de integrale afweging. Want, bijvoorbeeld, “we bouwen x1000 woningen” is niet genoeg; we willen gezond functionerende samenlevingen bouwen. Dat is de echte opgave. En die opgave kan de provincie bewaken.

In Flevoland kan dat bij uitstek. Als spin in het regioweb. Onze provincie is uniek omdat ze slechts zes gemeenten kent. En dat biedt een prachtige kans om heel nauw samen te werken. En gezamenlijk staan we dan ook een stuk sterker richting het rijk. Provincie en gemeenten bepalen eerst onderling wat ze willen en stappen daarmee vervolgens naar de landelijke overheid. Dat is veel effectiever dan “ieder voor zich”. De afgelopen jaren komt dit soort samenwerking echt van de grond. En wij willen dat met kracht voortzetten.

Spin in het regioweb

Als provincie zijn we partner van de 6 gemeenten en het waterschap. We gaan, samen met de Flevolandse gemeenten en het waterschap Zuiderzeeland, het gesprek met het rijk over de nationale en regionale opgaven voor Flevoland aan. De inzet is daarbij om te komen tot een duurzame wederkerige samenwerking, gericht op doorontwikkeling van Flevoland. Hierbij staat voorop dat er een goede balans ontstaat tussen ruimtelijke, economische en sociale ontwikkelingen. Of anders geformuleerd: een volwaardige, leefbare en duurzame ontwikkeling, waarbij (OV) bereikbaarheid, werkgelegenheid, goede en inspirerende voorzieningen op het culturele en sociaal-maatschappelijke vlak, ruimte voor natuur en kwaliteit van wonen als belangrijke uitgangspunten gelden. Dit is het (ook door de meerderheid van de Staten onderschreven) vertrekpunt om te komen tot die volwaardige samenwerking.

De regionale samenwerking, zoals opgebouwd onder de noemer ‘Samen Maken We Flevoland’ vormt de basis. Als regio Flevoland werken de 8 overheden samen als gelijkwaardige partners vanuit de 1-overheidsgedachte. Samen met het rijk maken we (breed, interdepartementaal) wederkerige afspraken over het realiseren van nationale en regionale opgaven. Dat moeten langjarige afspraken zijn waarbij de integrale opgaven centraal staan, lessen en ervaringen uit de praktijk worden meegewogen en ruimte wordt ingebouwd voor nadere uitwerking, tussentijdse bijstelling en eventuele herprioritering. Binnen de uit te

werken aanpak zal ruimte moeten zijn voor experimenteren en het leren met nieuwe vormen van burgerbetrokkenheid, democratische verantwoording en legitimatie.

Als PvdA nemen we daarbij een heldere positie in: als we daadwerkelijk invulling willen geven aan de kreet “we stapelen geen stenen maar bouwen een samenleving”, zullen we daar wat aan moeten doen. Door na te denken over vitale steden en dorpen zoals we elders in dit programma beschrijven. Maar ook door verantwoording te nemen voor Flevoland als geheel. En dat betekent oog hebben voor het voorkomen van nieuwe scheidslijnen tussen stad en platteland. Maar ook het wegnemen van sociale ongelijkheid die structureel van aard is en leidt tot kansenongelijkheid in met name Almere en Lelystad is een onderwerp waar wij ons bij de voorziene groei van onze provincie niet bij neer mogen leggen. Samen met de gemeenten ligt hier een belangrijke taak vanuit Sociaal Democratisch perspectief. Daarbij nemen we goede nota van de [Atlas van afgehaakt Nederland](#) van René Cuperus en Josse de Voogd waarin de steeds grotere kloof tussen stad (metropool) en buitengebied geduid wordt. De Atlas maakt pijnlijk duidelijk waar dit toe heeft geleid. Door sterker te maken wat al sterk is, is wat al kwetsbaar was nog kwetsbaarder geworden.

Binnen de Metropoolregio Amsterdam (MRA) werken de gemeenten Almere en Lelystad en de Provincie Flevoland al vele jaren intensief samen. De MRA is het samenwerkingsverband van de provincies Noord-Holland en Flevoland, 30 gemeenten en de Vervoerregio Amsterdam. Elke gemeente en deelregio brengt kwaliteiten in die het totaal versterken. De kracht van de MRA is de diversiteit, zowel economisch als stedelijk en landschappelijk. Juist door samen op te trekken kunnen we er voor zorgen dat we ook samen sterker worden.

De samenwerking met Regio Zwolle, de gemeenten Dronten, Urk en Noordoostpolder zijn actieve leden binnen deze samenwerking, krijgt eveneens steeds meer vorm. En dat is logisch. Flevoland heeft als het om regionale samenwerking gaat een unieke positie: de jongste provincie is gelegen in het hart van Nederland, tussen de MRA (eerste economie van Nederland) en de kracht van de Regio Zwolle (vierde economie van Nederland met vertakkingen naar de provincies Friesland, Groningen en Drenthe).

Richting de Veluwe is de samenwerking intensiever dan voorheen. Bij de ontwikkeling van de Gebiedsagenda Ermelo Harderwijk Zeewolde zijn de provincies Gelderland en Flevoland nauw betrokken. Met de noordelijke provincies werken we samen aan het Deltaplan Noordelijk Nederland en met regio Utrecht zijn eveneens ontwikkelingen gaande. Je ziet in alle richtingen de noodzaak groeien om effectief krachten te bundelen of op z'n minst zaken goed af te stemmen.

De combinatie van samenwerkingsgebieden is uniek en moeten we benutten. Dat is geen verdeelde provincie, dat is een supersterke uitgangspositie als verbindende schakel.

Terugkeer van de menselijke maat

Over de menselijke maat is gruwelijk veel geschreven. Het essay van [Kim Putters, de Menselijke Staat](#) is daarbij voor ons een belangrijke inspiratiebron. Dit gaat vooral over de manier waarop en waarover we afwegingen maken. Wat betekent deze beslissing voor de individuele burger? Als PvdA geloven we in de wisselwerking tussen overheid en burger. Maar dan moeten we die burger wel spreken. En dat is voor een provincie minder makkelijk dan voor een gemeente. Er kunnen, als je niet oppast, jaren van besluitvorming voorbijgaan waarbij je geen enkele burger ziet of spreekt. Als PvdA vinden we dat niet goed. Ook willen burgers invloed uitoefenen op hun eigen woon- en leefomgeving. Zij weten immers vaak zelf het beste wat er in hun eigen omgeving speelt.

Maar wat willen we eigenlijk precies? In ieder geval een overheid en een politiek bestuur dat echt luistert en dan eigen afwegingen maakt. Programma's als "[\(Lokale\) Democratie in Actie](#)" of instituten als "[Instituut voor Publieke Waarden](#)" geven tal van voorbeelden. Voor wat betreft de PvdA zijn veel voorbeelden goed, maar moeten we er vooral zelf mee aan de slag. Dat betekent dat we als Staten en als College moeten experimenteren met verschillende werkvormen.

Onze doelen:

- Wij gaan serieus werk maken van het instrument burgerberaad en/of voor een "eigen" onderwerp een specifiek burgerpanel installeren
- De digitale participatie wordt verder vorm gegeven
- Er komen experimenten met het Uitdaagrecht. We bieden inwoners en maatschappelijke organisaties de kans om van dit recht gebruik te maken. Met het Uitdaagrecht krijgen inwoners en maatschappelijke organisaties de ruimte om zelf invulling te geven aan hun leefomgeving: zij nemen de uitvoering van een taak van de provincie over als zij denken deze taak beter, met meer maatschappelijk draagvlak en/of goedkoper te kunnen uitvoeren
- Wij zorgen er voor dat we geld en capaciteit vrij maken om in begrijpelijk Nederlands uit te leggen wat we doen en waarom we dat doen
- Wij zorgen voor meer ruimte voor burgerinitiatieven op allerlei niveaus. Iedereen moet mee kunnen doen

Oog op de bal

Provincie, gemeenten en ook inwoners en ondernemers staan samen voor een paar grote opgaven. De transitie naar schone energie komt op gang, maar is nog lang niet klaar. Flevoland moet (en wil) [tenminste 100.000 woningen bouwen](#). En ook de stikstofproblematiek kan alleen in een nauwe samenwerking tussen regio en rijk worden opgelost.

In het verleden heeft de provincie zich nog wel eens beperkt tot de "kerntaken". Oftewel: heel precies kijken wat we van de wet moeten doen en dan vooral niet veel meer dan dat. Die aanpak is niet van deze tijd. En het is onterecht. De zogenaamde open huishouding maakt dat een provincie daar taken heeft waar ze zelf vindt dat ze die heeft. We moeten werken aan die grote opgaven en steeds in de gaten houden of we nog op de juiste koers zitten.

En daarin moet de provincie wat ons betreft een stevige voortrekkersrol pakken. Dat is, anders dan het misschien lijkt, geen automatisme. Er zijn (andere) politieke partijen die vinden dat de provincie vooral bescheiden en terughoudend moet zijn en alles aan de gemeenten moet overlaten. Dat kan, maar is niet altijd verstandig. Samen sta je sterker en niet voor iedere opgave is de gemeente het juiste schaalniveau.

Dus ook hier geldt: we doen het samen met de gemeenten. Niet over de hoofden van mensen en bedrijven - juist niet. Maar in dat samenspel is het de provincie die bewaakt en desnoods afdwingt dat de opgaven ook daadwerkelijk gehaald gaan worden.

De mens in het midden

Gezondheid en welzijn zouden centraler moeten staan bij plannen voor de leefomgeving. Daarbij moeten we de mens steviger centraal zetten. Wat de PvdA betreft houden we als provincie de komende jaren alle bestaande milieu- en natuurvergunningen nog eens tegen het licht. Te ruime vergunningen worden aangepast en iedere onwenselijke situatie, die binnen bestaande milieunormen kan worden verholpen, pakken we aan. En de reeds ontstane schade bestrijden we. In de provincie Flevoland ligt nog bijna 2 miljoen m² asbestdaken. Door verwerking van asbestdaken komen schadelijke asbestvezels vrij in de leefomgeving. Dit neemt toe met de veroudering. Het gaat gemiddeld om 1,2 kg asbest per 1.000 m² per jaar. In de provincie Flevoland komt dus jaarlijks ongeveer 2.400 kg asbest vrij in de leefomgeving.

Asbest is een kankerverwekkende stof. Ook geringe blootstelling kan leiden tot asbestziekten. Dat is de reden waarom de Gezondheidsraad in 2010 heeft geadviseerd om deze grootste resterende bron van vezelverspreiding in de leefomgeving aan te pakken. Helaas is het landelijk verbod niet doorgegaan, waardoor de sanering van asbest is gestagneerd. Van de woningen is 71% gebouwd voor 2000. Dat betekent dat in veel gevallen asbest gebruikt is voor isolatie. Asbest in vaste vorm kan op zichzelf geen kwaad. Maar wanneer dit asbest beschadigd raakt tijdens bijvoorbeeld een brand, dan kan dit serieuze gezondheidsklachten met zich meebrengen in de omgeving. Daarom moet de provincie aansturen op het vervangen van asbest door duurzame en veiligere isolatiematerialen in (sociale) huurwoningen.

We willen de sanering versnellen. We gaan de afspraken die de afgelopen jaren gemaakt zijn door deelname aan “Ambassadeurs versnelling asbestdakensanering” en een Samenwerkingsverklaring met afspraken over stimuleringsactiviteiten intensiveren en een goed vervolg bieden op de subsidieregeling “Asbest eraf, Zon erop”. Zo snijdt het mes aan twee kanten.

Een rode draad voor het verkiezingsprogramma

De toekomst is geen vreemde

“Toen en toekomst, traditie en technologie liggen meer dan ooit in elkaars verlengde. Niet ‘fast forward’ dus, maar ‘past forward’!”

Joks Janssen, Het Financieel Dagblad, 2022

De Flevolandse dorpen en steden zijn door de jaren heen gegroeid van geplande pioniersgemeenschappen tot volwassen samenlevingen met een eigen identiteit. Volwassen, maar niet uitgegroeid. Flevoland staat namelijk op de drempel van een volgende groeifase. En ook deze keer dient dat het belang van heel Nederland. Flevoland kan een bijdrage leveren aan het oplossen van diverse nationale vraagstukken. Het gaat om vraagstukken op het gebied van bouwen en wonen, van landbouw en voedselzekerheid, van klimaat en energie, van fysieke en sociale veiligheid, van mobiliteit en bereikbaarheid, van natuur en milieu. Ontwikkelingen die allemaal gevolgen hebben voor het leven in onze provincie. De provincie heeft hierbij een belangrijke rol om het evenwicht te bewaken in deze volgende groeisput. Zeker als we kijken naar de veranderde rol van de provincies zoals we die in het voorafgaande hoofdstuk beschreven. In dit hoofdstuk (met een verdere uitwerking in de volgende hoofdstukken) laten we zien hoe de PvdA denkt dat de provincie die rol in moet vullen.

Flevoland is niet meer het onbeschreven blad dat het was. Er wonen, werken, leven zo'n 430.000 mensen in bijna 175.000 woningen. Er zijn plannen om er wel 140.000 woningen bij te bouwen. Bijna een verdubbeling dus! Met de daarbij behorende infrastructuur, werklocaties en mogelijkheden voor recreatie en ontspanning. Daarnaast wordt begerig naar Flevoland gekeken als oplossing voor het benodigde landbouwareaal, voor de bossenstrategie, voor het natuurherstel, voor wat eigenlijk niet? Dat vraagt om een doelgerichte visie op de doorontwikkeling van Flevoland. Hierbij staat voorop dat er een goede balans tussen ruimtelijke, economische en sociale ontwikkelingen moet zijn. Of anders geformuleerd: een volwaardige, leefbare en duurzame ontwikkeling, waarbij (OV) bereikbaarheid, werkgelegenheid, goede en inspirerende voorzieningen op het culturele en sociaal-maatschappelijke vlak, ruimte voor natuur en kwaliteit van wonen als belangrijke uitgangspunten gelden. Dat vraagt om aandacht voor hoe mensen in Flevoland een goed bestaan kunnen hebben. Of eigenlijk, hoe iedere Flevolander een goed bestaan kan hebben. Hoe iedere Flevolander kan profiteren van de groeisput die Flevoland door gaat maken. Hoe we de slogan 'we bouwen geen woningen maar een samenleving' echt vorm en inhoud kunnen geven. De PvdA Flevoland wil werken aan een toekomstgerichte samenleving waarin mensen weer centraal staan!

Voor de mensen in Flevoland werken we actief aan bestaanszekerheid, kansengelijkheid en een gezond leven. Daarbij hebben en houden we oog voor onze kwetsbare inwoners. We streven in heel Flevoland naar een veerkrachtige leefomgeving bestaande uit bruisende vitale kernen in dorpen en steden waarin mensen in harmonie met elkaar kunnen samenleven. Onderdeel van een vitale samenleving is een toekomstbestendige economie waar mensen voldoende geld kunnen verdienen om in hun eigen levensonderhoud te voorzien en waar men zichzelf kan ontplooien en ontwikkelen. Binnen deze ambitie om verder te bouwen aan de Flevolandse samenleving is er ruimte voor groei van de steden en dorpen om zo bij te dragen aan de oplossing van het nationale woningtekort. Maar Flevoland groeit niet om te groeien! Groei is een middel en geen doel op zich. Het uitbreiden van de woonvoorraad gaat dus hand in hand met de zorg voor bereikbaarheid, kwaliteit, duurzaamheid en leefbaarheid. Kwalitatieve groei en brede welvaart zijn voor de PvdA Flevoland kernbegrippen bij deze doorontwikkeling.

Brede welvaart omvat alles wat mensen van waarde vinden. Naast materiële welvaart gaat het ook om zaken als gezondheid, onderwijs, milieu en leefomgeving, sociale cohesie, persoonlijke ontplooiing en

(on)veiligheid. Bovendien betreft het niet alleen de kwaliteit van leven in het 'hier en nu', maar ook de effecten van onze manier van leven op het welzijn van mensen 'elders' (buiten de regio) en 'later' (toekomstige generaties). Het dagelijks leven speelt zich grotendeels op regionaal niveau af. Waar mensen wonen en wat die regio te bieden heeft aan bijvoorbeeld werk, scholen, woningen maar ook de kwaliteit van de leefomgeving is daarom van groot belang voor hun welbevinden. De regio is daarmee essentieel voor een beleid gericht op het verbeteren van de brede welvaart. Omdat niet overal dezelfde "type" mensen wonen en de leefomgeving in elke regio anders is, verschillen de opgaven regionaal en dus ook binnen Flevoland. Maar een vitale samenleving heeft in ieder geval een goede economie nodig die in banen en verdienvermogen voorziet. Op dit moment is Flevoland hiervoor nog te afhankelijk van omliggende regio's.

De PvdA Flevoland wil de verhouding tussen inwoners en banen in de regio beter in balans brengen, met economische groei gericht op duurzaamheid. De basis daarvoor ligt er al in Flevoland. De regio beschikt over verschillende sterke economische clusters in de landbouw, de voedselverwerkende industrie, logistiek, voertuigtechnologie, maakindustrie, ICT en bouw. Door deze clusters verder te ontwikkelen en met elkaar te verbinden, worden zij het 'motorblok' van de Flevolandse economie waarin elk cluster als een cilinder bijdraagt aan brede welvaart. De clusters liggen midden in Nederland. Innovaties en kennis opgedaan in Flevoland worden makkelijk verspreid door heel Nederland. Andersom sluit Flevoland gemakkelijk aan bij aanpalende clusters in de rest van het land. Toen en toekomst, traditie en technologie liggen kortom in elkaars verlengde.

Flevoland als laboratorium en proeftuin

"De onrust in de wereld weerspiegelt de onrust in onszelf. We leven dan ook in een verandering van tijdperk, waarin alles wat vanzelfsprekend is ter discussie komt te staan."

Jan Rotmans, Omarm de chaos, 2021

In ons streven naar stabiliteit trachten we risico's onder controle te houden en zo snel mogelijk naar 'het oude normaal' terug te keren. Echter voor wie niet 'probleemoplossend' maar vanuit wensen en kansen kijkt, is de onvoorspelbare toekomst een uitdagende puzzel en een appèl tot verbinding. Welke toekomst wensen we voor onze kinderen en kleinkinderen in Flevoland, in Nederland, in Europa? En welke keuzes dienen zich voor ons aan om die toekomst werkelijkheid te maken? Hoe de Flevolandse in 2050 en 2100 met elkaar samenleven, hoe duurzaam en klimaatbestendig ze wonen en werken: dat zal mede voortvloeien uit de ruimtelijke ontwikkeling en inhoudelijke keuzes waartoe nu door ons wordt besloten.

Voor iedereen die het wil zien is het duidelijk dat we moeten veranderen. Dat we toe moeten naar een meer duurzame manier van leven, consumeren en produceren. Een manier waarvan we nog niet weten hoe die er precies uitziet. Terwijl de urgentie om te handelen, de maatschappelijke spanningen en de transitiepijn verder oplopen doen veel politici denken aan de bekende konijnen in de koplampen. Bevroren en angstig turen zij in een ongewisse toekomst en vragen zich af welke rol zij kunnen, nee moeten pakken. Sommigen pleiten hartstochtelijk voor meer tempo en voor de invoering van bepaalde oplossingen. Anderen staan vooral op de rem en zeggen dat het allemaal zo'n vaart niet zal lopen. De PvdA Flevoland hamert vooral op daadkracht met oog voor draagvlak en draagkracht. En dan wel daadkracht met perspectief! Van de voortdurende aaneenschakeling van crisis naar crisis naar een situatie waarin verandering de norm is en de kwaliteit van leven voor iedereen het anker is.

Het creëren van een duurzame samenleving is van levensbelang voor de huidige en toekomstige generaties. Toch krijgt duurzaamheid van de politiek nog steeds niet de aandacht die zij verdient. Onze tegenwoordige samenleving is verre van duurzaam; ondanks (of misschien wel dankzij) het veelgeroemde 'poldermodel' zijn we er tot nu toe niet in geslaagd de hardnekkige problemen in sectoren als de landbouw, de gezondheidszorg en de energievoorziening het hoofd te bieden. Meer en meer wordt duidelijk dat een

duurzame samenleving een echte cultuuromslag vergt. Via transities -maatschappelijke overgangen die tijd, durf en energie vergen- zullen verouderde maatschappelijke systemen (deels) moeten worden afgebroken om vervolgens opnieuw te worden opgebouwd. Met -hoe ingewikkeld ook- het behoud van bestaanszekerheid voor de kwetsbare groepen in onze samenleving als basis. Zulke belangrijke veranderingen kunnen we niet alleen aan de politiek overlaten. De PvdA Flevoland wil experts vanuit verschillende disciplines, zoals economie, gedragswetenschap, filosofie, milieu & duurzaamheid en zeker ook praktijkmensen uit welzijn & zorg, onderwijs, kunst & cultuur, sport, toerisme & recreatie vragen om actief mee te denken en te adviseren over de vraagstukken waar we voor staan. Want samen bereiken we meer dan ieder voor zich!

De mens terug in het middenbestuur

“Alleen pakjes voor mezelf, niet voor de burens’, zo luidt de mededeling aan de bezorgdiensten die iemand in Leiden op een briefje naast zijn voordeur heeft geschreven. Een treuriger voorbeeld van het sociale isolement waarin het ontlopen van contact mensen kan brengen is moeilijk denkbaar.”
Marcel ten Hooven, De Groene Amsterdammer, 2022.

De PvdA Flevoland wil werken aan een toekomstgerichte samenleving waarin mensen weer centraal staan. Alle maatschappelijke sectoren waarin de mens niet centraal staat naderen het einde van hun houdbaarheidsdatum. Mensen ontwikkelen zelf alternatieven en voeren die uit. Samen vormen zij de beweging van onderop, essentieel voor de transitie naar een beter aangepaste samenleving en economie. Om systemen te kunnen veranderen moeten mensen veranderen. Wij zijn immers het systeem!

We moeten daarom af van het eendimensionale idee dat de provincie zich enkel en alleen op haar kerntaken moet richten. Allereerst omdat het een op de tekentafel bedacht onderscheid is. De opgaven zijn niet louter ‘fysiek’, maar van grote invloed op gewone mensenlevens. Zo zijn de energietransitie en goed werk onlosmakelijk met elkaar verbonden. En als je de grote vervuilers hun gang blijft laten gaan, komt dat de gezondheid van mensen niet ten goede. Juist binnen het fysieke domein stellen we de menselijke component centraal. Niet alleen in daden, maar ook in taal. We hebben het niet over de verdien capaciteit van bedrijven, maar over voldoende en goed werk voor iedereen. En niet alleen over de voor leken volstrekt abstracte doelstelling van 35 Terawattuur hernieuwbare energie uit de RES, maar over duurzame, goed geïsoleerde woningen en een betaalbare woning voor iedereen.

Onze belangrijkste drijfveer is om samen met mensen te bouwen aan krachtige dorpen en steden, waar het goed wonen is en waar bestaanszekerheid is gegarandeerd voor iedereen. We zijn daar waar de mensen met hun dromen en problemen ook zijn. We luisteren en geven mensen een stem, wat door het ontbreken van formele participatietrajecten voorlopig meer dan nodig is. En niet in het laatst: we vertellen in een taal die iedereen verstaat dat de provincie net als de gemeenten en het rijk voor wezenlijke politieke keuzen staat. Wat de PvdA Flevoland betreft betekent dat sociaal voor het welzijn van iedereen en niet het economisch belang van enkelen.

Voor mensen met een uitkering of een nul-urencontract is geldgebrek maar één van de kwellingen in het bestaan. Sociaal isolement, stress, gezondheidsproblemen, slechte voeding zijn andere verschijnselen, los van dat deprimerende gevoel van schaamte en verlies van zelfrespect. Ook is de beschikbaarheid van zorg, onderwijs, betaalbare huisvesting, kinderopvang en andere maatschappelijke voorzieningen voor hen minder goed verzekerd dan voor mensen met geld en vast werk. Deze thema’s overstijgen vaak het gemeentelijke speelveld, maar de antwoorden die op nationaal niveau gegeven worden zijn vaak te abstract en bereiken de mensen niet of nauwelijks. Daarom moeten we af van het eendimensionale idee dat de provincie zich enkel en alleen op haar kerntaken moet richten. Onze kerntaken worden gevormd door dat

wat onze inwoners raakt. En ze liggen daar waar we de verbinding kunnen maken tussen het nationale en het lokale niveau, waar we krachten kunnen bundelen en effecten kunnen versterken. Zonder in de weg te lopen.

Flevoland is ervoor gemaakt

Het Bruto Binnenlands Product (BBP) vertelt ons alles, behalve wat ons leven de moeite waard maakt. En toch zijn we er de hele dag druk mee. Koopkrachtplaatjes. Economische groei. Of, zoals minister Kaag brede welvaart onlangs meende te moeten definiëren: 'economische stabiliteit gedurende fluctuaties'.

"Maar brede welvaart gaat over zo veel meer dan dat. Over een fijne wijk. Over een thuis in een ingewikkelde wereld. Over een school waar je kinderen met plezier naartoe fietsen. Over de vrijheid om jezelf te zijn. Samen met anderen. Over schone lucht. Over natuur dichtbij."

Esther Mirjam Sent, co-referaat Banning-lezing, 2022

Brede welvaart gaat over 'people, planet, profit'. Welvaart heeft naast de financieel-economische dimensie, ook een sociaal-maatschappelijke en ecologische dimensie. Een toename van het bruto nationaal product (BNP) betekent niet automatisch dat iedereen ook beter af is en gezonder wordt en ook niet dat de kwaliteit van de leefomgeving (natuur en milieu) verbetert. Integendeel: economische groei zal negatieve effecten hebben als die groei niet in balans is met de sociale en ecologische dimensies. Het streven naar brede welvaart betekent continu zoeken naar wegen om de economische, sociale en ecologische dimensies te integreren en in balans te brengen. Daarbij gaat het niet alleen over 'hier en nu', maar ook over 'elders en later'. Van brede welvaarts-groei is sprake als positieve effecten op de ene dimensie niet negatief uitpakken voor andere dimensies, andere landen of komende generaties.

Flevoland is ervoor gemaakt. Om plezierig in te wonen en te werken, om voedsel te produceren en om te ontspannen. Brede welvaart en kwalitatieve groei bevorderen, in Flevoland kunnen we dat. We hebben immers bewezen pionierskwaliteiten te bezitten. De gemeenschappen, gebouwd vanuit een sterke pioniersmentaliteit, zijn uitgegroeid tot samenlevingen met mensen die gebonden zijn aan de regio. Daarbij lag de focus op groei. Maar het is tijd voor een nieuw perspectief. Een perspectief waar het systeem niet meer primair gericht is op economische groei, maar waarbij de gezondheid en het welbevinden van mensen voorop staat. Groei is dus geen doel op zichzelf maar een middel voor de verdere ontplooiing en ontwikkeling naar een volwaardig Flevoland, waarbij we ook onze reeds bewezen pionierskwaliteiten verder kunnen inzetten ten behoeve van het welbevinden van mensen.

De PvdA Flevoland neemt regio-specifieke maatschappelijke opgaven als uitgangspunt. Wij kijken naar factoren als kwaliteit van wonen, werken, recreëren, veiligheid, natuur en milieu én sociale samenhang. Het is die brede benadering waar de PvdA Flevoland voor staat en gaat. In het verleden, het heden én de toekomst. 'Past forward', dus!

Klimaat en energie

“Algehele verlaging van de energielasting en olieaccijns, ongeacht iemands inkomen, is niet de meest effectieve manier om de hoge energiekosten aan te pakken. Beter is het om het meeste geld gericht te investeren in goed geïsoleerde huizen, zonnepanelen en elektrisch vervoer, zodat een brede groep mensen structureel geholpen is.”

Diederik Samsom

Provincies worden traditioneel gedreven door taken en doelen. Of het nu gaat om de hoogte van de dijken, de energietransitie, verduurzaming van de landbouw: de vooraf vastgestelde targets moeten worden gehaald. Deze steriele doelmatigheid lijkt vaak heel abstract. Maar dat is slechts schijn. Meestal vroeger dan later raken deze cijfers en techniek de bestaanszekerheid van mensen in dorpen en steden.

Van het gas af mag dan nodig zijn, het betekent vaak grote investeringen, die lang niet iedereen kan opbrengen. Daarmee raken we de kern van de sociaaldemocratie: bestaanszekerheid. Iedereen moet over voldoende middelen en voorzieningen beschikken om een betekenisvol leven te leiden en werkelijk vrij te zijn zonder zich zorgen te maken of het morgen of volgend jaar nog lukt de eindjes aan elkaar te knopen.

De negatieve gevolgen van klimaatverandering zien wij overal in de wereld en dichtbij huis. Onze planeet leefbaar houden voor huidige en toekomstige generaties is op zichzelf een sociaaldemocratische opgave omdat dit de bestaanszekerheid van velen nu en in de toekomst raakt. Over de noodzaak van de energietransitie kunnen we daarom kort zijn: die is onontkoombaar. Tegelijkertijd betekent de overgang naar een schone energievoorziening onherroepelijk dat de energielasten hoger worden. De door de oorlog in Oekraïne veroorzaakte stijging van de gasprijzen heeft laten zien hoe kwetsbaar ons dat maakt. Energiearmoede voor de minima en middenklasse moeten we koste wat kost zien te voorkomen. Net als het zeer onwenselijk is dat mensen in een bescheiden en vooral tochtige huur- of koopwoning de rekening gepresenteerd krijgen, terwijl de Tesla's en zonnepanelen ruimhartig gesubsidieerd worden.

Dat betekent dat we samen met de gemeenten er alles aan doen om de pijn eerlijk te verdelen. Bijvoorbeeld door vol in te zetten op het isoleren van woningen, waarbij verduurzaming en een lagere energierekening hand in hand gaan. Daar waar op dit moment het meeste geld voor het verduurzamen van woningen bij rijke huizenbezitters terecht komt, richten we ons als PvdA juist op huurders, woningbouwcorporaties en op mensen met een goedkope koopwoning, die vaak te weinig geld hebben om prijzige, maar noodzakelijke investeringen te doen. Ook gaan wij het gesprek aan met grote energieverbruikers in het bedrijfsleven om energiebesparing te stimuleren en in het ergste geval dwingen wij dit zo nodig af.

We realiseren ons dat voor een grote groep mensen 'van het gas af' geen vooruitgang is, maar meer hoofdpijn betekent. De energietransitie kan daarom alleen slagen als we haar weten te koppelen aan de sociale en leefbaarheidsopgave waar we in veel wijken en dorpen voor staan. Niet alleen bij de bestaande woningen pakken we samen met de gemeenten de handschoen op, we zetten ook alles op alles om het betaalbaar bouwen (en houden) van woningen voor iedereen mogelijk te maken en te versnellen. Dat doen we ook zoveel mogelijk door burgers zeggenschap te bieden in ingrijpende veranderingen en aan te sluiten bij relevante bestaande maatschappelijke initiatieven.

Daarbij liggen de kansen voor het creëren van goed werk voor het oprapen. Om te voldoen aan de opgaven op het gebied van woningbouw, energie en klimaat is immers veel geschoold werk nodig. Het ligt bij uitstek op het pad van de provincie om goed in kaart te brengen welke verschuivingen we het komende decennium op de arbeidsmarkt kunnen verwachten. Welk type banen en welke sectoren zullen onder druk komen te

staan? En in welke sectoren is een toename van werk waarschijnlijk? Samen met het onderwijs en het bedrijfsleven kunnen we hier tijdig op anticiperen en een plan van aanpak maken.

Ons aandeel in een betere wereld

Van energiedoelstellingen naar klimaatdoelstellingen

“Het is moeilijk om te zien als je er middenin zit, maar de laatste vijf jaar is de klimaattransitie al stukken verbeterd. Er worden records gebroken met de installatie van zonnepanelen en windmolens. De groei zet door, de prijzen van schone energiebronnen dalen.”

Diederik Samsom

Als Flevoland kunnen we trots zijn op onze positie: koploper als het gaat om het opwekken van hernieuwbare energie. In totaal leiden alle zon- en windenergieprojecten in Flevoland tot de prachtig bijdrage van 5,8 Terawattuur (TWh) aan de landelijke opgave van 35 Terawattuur opwek van duurzame energie op land in 2030. Maar daarmee zijn we er nog niet.

In april 2021 constateerde de provincie dat ondanks de koppositie, het niet haalbaar is om volledig energieneutraal te zijn. Dat betekent dat de productie van hernieuwbare energie uit zon en wind fors zou moeten toenemen om dat wel te bereiken. Ook aan het produceren van zonne- en windenergie zitten grenzen, zowel voor wat betreft draagvlak als voor wat betreft de beschikbare netcapaciteit. Bovendien, een energieneutrale provincie is niet per definitie klimaatneutraal. En dat is wel de doelstelling die we met elkaar -in de klimaatwet- afgesproken hebben.

We moeten dus de blik verbreden naar klimaatbeleid en het reduceren van broeikasgassen. Vandaar dat de PvdA voorstander is van het opstellen van een klimaatplan, waarbij doelstellingen geformuleerd worden op het gebied van elektriciteit, gebouwde omgeving, industrie, landbouw en landgebruik en mobiliteit. Per thema is landelijk bepaald wat de CO₂-emissiereductie in 2030 zal moeten zijn. We pleiten ervoor om ook voor Flevoland heldere doelstellingen op te nemen. Landelijk is de afspraak om over ruim zeven jaar 55 procent minder CO₂ uit te stoten. Een deel van die reductie wordt middels landelijke maatregelen bereikt. De PvdA vindt dat in het klimaatplan een maximale inspanning moet worden gepleegd om ook te komen tot regionale reductie. Het gesprek met concrete getallen kunnen we pas voeren als het ontwerp-klimaatplan klaar is, maar we gaan voor een maximale inspanning.

Een voorbeeld. De Maximacentrale is verantwoordelijk voor ongeveer 40% van de emissies. Door de centrale te ondersteunen bij het overschakelen op waterstof kan die uitstoot fors gereduceerd worden. Daarnaast zijn ook landbouw en mobiliteit thema's waar een forse reductie te bereiken is. De industrie levert in Flevoland, vergeleken met veel van de ons omringende provincies, een beperkte bijdrage. Toch kan ook hier "CO₂ winst" geboekt worden door de energiebesparingsmaatregelen, die nu al verplicht zijn, daadwerkelijk toe te passen en hier ook toezicht op te organiseren. Bij mobiliteit wordt er middels Regionale Mobiliteitsprogramma's al hard gewerkt aan reductie van de uitstoot. Flevoland doet dat samen met Noord Holland. De doelstelling van dit Regionaal Mobiliteitsplan voor Noord Holland en Flevoland is de CO₂ uitstoot in beide provincies te verlagen naar 4,2 megaton in 2030 (was 5,46 megaton in 2017).

Ten slotte, het gaat om een integrale aanpak. De gebiedsgebonden aanpak in het kader van de reductie van stikstof kan en moet ook effect hebben op de uitstoot van bijvoorbeeld de landbouw. Maar dan moeten we wel integraal durven kijken.

De energietransitie

De energietransitie draait om het verbinden van drie aspecten van het energiegebruik: aanbod, vraag en distributie.

Aanbod van energie

Het gaat hierbij om de duurzame opwek (grootschalig en kleinschalig) van elektriciteit met wind en zon en het gebruik van (geo)warmte. We zijn als PvdA tevreden met ons Regioplan Wind. We willen dat dit regioplan onverkort wordt uitgevoerd. Concreet betekent dit dat er rekening gehouden is met in totaal tenminste 413 molens, excl. een aantal PM-posten. Daarmee wordt voldaan aan de doelstelling meer vermogen met minder molens en rust in het landschap door lijnopstellingen.

Vaak wordt gezegd dat het daarmee klaar is. De PvdA deelt die uitspraak niet. Wellicht is er ruimte voor meer. We vinden dat we dat moeten onderzoeken. Maar wel met een harde voorwaarde: de plannen moeten landschappelijk in te passen zijn, draagvlak in de omgeving is een voorwaarde en bij voorkeur betreft het een initiatief van onze eigen inwoners. In het Klimaatakkoord is afgesproken dat bij duurzame projecten gestreefd moet worden naar tenminste 50% lokaal eigendom. Dit is wat ons betreft een absoluut minimum. Bovendien dient een aanzienlijk deel van de opbrengsten terecht te komen bij de deelnemende direct omwonenden dan wel in een omgevingsfonds. Nog beter is het als door de opbrengsten te verhogen, de aan de afnemers doorbelaste prijzen substantieel verlaagd kunnen worden. Dit draagt bij aan de financiering van faciliteiten die direct ten goede komen aan de lokale gemeenschap. Onder die voorwaarden zijn we bereid meer windmolens te overwegen en leggen we ons niet neer bij een uitspraak dat Flevoland op slot gaat voor nieuwe windmolens.

Daarbij realiseren we ons dat specifiek bij windturbines er vraagstukken spelen zoals slagschaduw, trillingen en bedreiging van biodiversiteit. Het is eens te meer reden om zeer zorgvuldig te zijn bij de keuze waar deze windturbines kunnen worden geplaatst en ook om maximaal gebruik te maken van elders geleerde lessen, zoals verschillende kleuren voor de wieken ter bescherming van vogels en het waar mogelijk achterwege laten van rode flitslichten. De PvdA is bereid middelen uit te trekken om samen met de rijksoverheid en initiatiefnemers van windparken de windparken te voorzien van systemen waarbij de rode lichten alleen aangaan bij de nadering van een vliegtuig. Zo verminderen we samen de overlast.

Voor zon geldt wat ons betreft een vergelijkbare redenering. De PvdA is niet voor het plaatsen van zonnepanelen als dat ten koste gaat van vruchtbare landbouwgrond. Daarin is de zonneladder onverkort van toepassing. Het volleggen van daken van (boeren)bedrijven maar ook van particulieren willen we graag stimuleren. Een bedrijfsterreingewijze aanpak kan daarbij helpen. Dat kan door voortzetting of uitbreiding van de succesvolle subsidieregeling "zon voor asbest" en uiteraard door gerichte voorlichting. Voorwaarde is dan wel dat het elektriciteitsnet hierop voorbereid is.

Ook voor experimenten zoals verrijdbare zonnepanelen of verticaal geplaatste zonnepanelen, waardoor de landbouwfunctie behouden kan blijven, bieden we alle ruimte. Datzelfde geldt voor meervoudig ruimtegebruik, van zonneparkings tot gietwaterbassins. En tenslotte stimuleren we het gebruik van zonnepanelen langs infrastructuur zoals (vaar)wegen en dijken, zeker als er gebruik gemaakt kan worden van bestaande kabels. In dat opzicht zijn we groot voorstander van de combinatie van zon met windparken, zeker omdat dat door de meestal verschillende piekmomenten beter in het net inpasbaar is.

Geothermie is voor een groot deel nog onontgonnen terrein. Uit de Energierapportage (2020) blijkt dat omschakeling op geothermie zal leiden tot een aanzienlijke verlaging van de CO₂ uitstoot in de

glastuinbouw. Hier ligt voor Flevoland dus een interessante kans. Daarnaast leert onderzoek dat geothermie ook interessant kan zijn als bron voor warmtenetten in vooral een dichter bebouwde omgeving. We vinden dat we het onderzoek naar de toepassingsmogelijkheden moeten stimuleren om zo te kijken waar we zo spoedig mogelijk de afhankelijkheid van gas kunnen verminderen.

Over kernenergie kunnen we kort zijn. Zolang het opslagprobleem niet is opgelost vinden we dit geen reëel alternatief. Wel zijn er kansrijke pilots met compacte fusiereactoren en er wordt verlekkerd gekeken naar thorium. Daar kijken we met belangstelling naar. Het duurt allemaal alleen volgens de meeste deskundigen nog tientallen jaren voordat deze technologie inzetbaar is. En daar kunnen we niet op wachten.

De vraag naar energie

Een belangrijk onderdeel van de energietransitie is het verminderen van de vraag naar (fossiele) energie door besparing of het bevorderen van duurzame alternatieven. Denk hierbij aan nieuwe en bestaande woningen die niet (meer) worden verwarmd met gas, maar bijvoorbeeld met een warmtepomp. Hieronder valt ook de ontwikkeling van waterstof als brandstof voor scheepvaart, zwaar vervoer en de zware industrie.

Door de grote aandacht voor wind- en zonneprojecten mag het efficiënt omgaan met energie niet naar de achtergrond verdwijnen. Onafhankelijke advisering aan bewoners door bijvoorbeeld energiecoöperaties of andere vrijwilligers en professionals in energieloketten verdienen ook onze steun. De PvdA is voorstander van een provinciaal energieloket dat in samenwerking met gemeenten en de gemeentelijke energieloketten bijvoorbeeld extra aandacht besteedt aan communicatie over betaalbaarheid van maatregelen. Ook voor bedrijven kan een dergelijk loket uitkomst bieden. Belangrijk is dat Flevolandse eenduidig geïnformeerd en geactiveerd worden om zelf in huis besparingsmaatregelen te treffen. Dat geldt in minstens zo sterke mate voor onze bedrijven. De PvdA vindt dat onze omgevingsdienst met extra middelen in staat gesteld moet worden het toezicht op het nemen van energiebesparende maatregelen en de daarbij behorende handhaving hierop te intensiveren.

De distributie van energie

Als gevolg van de toenemende belasting van het elektriciteitsnet door lokale en regionale ambities op het gebied van woningbouw, economische groei en de energietransitie, staat het functioneren van onze energie-infrastructuur steeds vaker onder spanning. De explosieve vraag naar en het grote aanbod van elektriciteit maakt dat het letterlijk knelt op het net.

Het is niet meer vanzelfsprekend dat de benodigde aansluitingen overal tijdig gerealiseerd kunnen worden. De netbeheerder moet helaas bedrijven steeds vaker vertellen dat uitbreiding op korte termijn niet mogelijk is vanwege het gebrek aan capaciteit op het net. De ontwikkeling van duurzame energie, energiebesparing en ondersteunende energie-infrastructuren vraagt om regionale en lokale keuzes. De provincie moet, in samenwerking met gemeenten en netbeheerders, richtlijnen en kaders opstellen waarin vastgesteld wordt welke energie-infrastructuur het meest urgent is om de maatschappelijke opgaven van de provincie te faciliteren.

Om de woningbouwambitie van onze provincie waar te kunnen maken en het tekort op de woningmarkt terug te dringen, is het tijdig en voldoende reserveren van ruimte voor de benodigde energie-infrastructuur essentieel. De provincie trekt hiervoor gezamenlijk met de gemeenten en netbeheerder op bij het opstellen van omgevingsvisies en netuitbreidingen.

Daarnaast is het investeren in opslag van energie nodig omdat de opwek van zon- en windenergie niet gekoppeld is aan de vraag. Maar de transportcapaciteit op het elektriciteitsdistributienet schiet tijdens

piekmomenten steeds meer tekort. Hierdoor komen de provinciale, regionale en landelijke duurzaamheidsdoelen in de verdrukking. In de aanpak hiervan speelt ook de provincie een rol. Via het programma "Energie in Balans" proberen Flevoland en Flevolandse initiatieven een belangrijke rol te spelen in de ontwikkeling van de waterstofketen en het gebruik van waterstof als opslagmedium. Een aansluiting op de zogenaamde waterstofbackbone die door Nederland gaat lopen is hiervoor een voorwaarde. Wat betreft de PvdA mag Flevoland ook hier een koppositie in verwerven. Elektriciteit kan worden omgezet in waterstof. Deze vorm van opslag draagt bij aan de energietransitie wanneer er (overtollige) duurzame elektriciteit wordt omgezet naar groene waterstof. Daarbij moeten we ons realiseren dat dat omzetten wel veel energie kost. Dus waterstof moeten we niet lichtvaardig inzetten. Het kan fungeren als langetermijnopslag of als directe energiebron bij schaarste (en in de industrie). Waterstof is voor de middellange en lange termijn een onmisbare schakel binnen de energietransitie.

Om de ontwikkeling van een waterstofmarkt mogelijk te maken, moet er eerst een infrastructuur voor worden aangelegd. Dit maakt het voor aanbieders en gebruikers mogelijk om over te stappen naar waterstof. Wij vinden dat Flevoland deel uit moet maken van die infrastructuur. We hebben heel veel groene energie, de Maximacentrale kan (deels) over naar waterstof en er zijn tal van initiatieven in Flevoland. De verwachting is dat waterstof bijvoorbeeld binnen de logistiek een belangrijke rol gaat spelen. Dus moeten we investeren in de gebruikerskant van de waterstofketen; de mobiliteit van de toekomst, dus voer-, vaar- en vliegtuigen en bouw materieel op waterstof. Deze nieuwe vormen van mobiliteit kunnen alleen groeien als waterstof ook in de buurt beschikbaar is.

Behapbaar voor de Flevolander

Energiearmoede

Sinds eind 2021 en al helemaal na de Russische inval in Oekraïne zijn de prijzen voor energie razendsnel tot ongekende hoogte gestegen. Steeds meer huishoudens kunnen hierdoor de kosten voor verwarming en warm douchen niet of nauwelijks nog betalen. Deze huishoudens hebben ook niet de middelen om te investeren in verduurzaming, terwijl juist zij vaak in energetisch 'lekkere' huizen wonen.

Dat is een probleem dat de provincie niet op kan lossen. De rijksoverheid is aan zet om te zorgen dat er compensatie geleverd wordt. De gemeente zal energiearmoede aanpakken als onderdeel van het totale armoedebeleid. Daarvoor is zij als eerste aan zet. Maar de provincie kan en moet volgens de PvdA wel ondersteunen. Energiebesparing levert een lagere energierekening op en is daardoor een mes dat aan twee kanten snijdt. Zeker daar waar Flevolandse, bijvoorbeeld zelfbewonende huiseigenaren met een laag netto besteedbaar inkomen, bij bestaande regelingen buiten de boot vallen en juist deze huiseigenaren vaak slecht geïsoleerde woningen hebben waardoor zij een relatief hoge energierekening hebben. We stellen voor dat Flevoland, naar Amsterdams voorbeeld, een Flevolandse FIXbrigade Energiebesparing¹ inricht die hierin kan voorzien. Een functionele koppeling met werkbedrijven uit Flevoland kan daarbij meerwaarde bieden.

Werkgelegenheid

De Energietransitie is een banenmotor. Dat wordt wel eens vergeten. Om de klimaatdoelen te halen zijn vele tienduizenden extra arbeidskrachten nodig. Als het aan de PvdA ligt komen die (ook) voor een belangrijk deel uit Flevoland. In samenspraak met het in Flevoland gevestigde MBO en HBO vinden we dat we als onderdeel van onze Human Capital Agenda initiatieven moeten nemen om mensen om- of bij te scholen en tegelijkertijd banen en banenprofielen te creëren die aantrekkelijk en duurzaam zijn. De provincie overlegt

¹ <https://www.nieuwamsterdamsklimaat.nl/initiatieven/de-fixbrigade-fikst-je-kieren>

hier aan de sectortafel techniek over met werkgevers en onderwijs. Onderzocht kan worden of het werkt om beurzen te verstrekken.

Van het gas af

Er is veel over te doen, voor 2050 moet iedere Nederlander “van het gas af”. Gemeenten zijn daarvoor als eerste aan zet. Zij maken Transitievisies warmte, waarin beschreven wordt met welke techniek en in welke volgorde wijken van het gas af moeten. Dat vraagt veel inzet en deskundigheid. De provincie staat wat ons betreft aan de lat om te helpen. Om te helpen met het ontwikkelen van collectieve warmtesystemen en het doorontwikkelen van die transitievisies. Samen met gemeenten kunnen we er op die manier voor zorgen dat de “nieuwe warmte” voor de Flevolander betaalbaar blijft en dat niemand tussen wal en schip komt. Daartoe richten we een provinciaal expertisecentrum warmte in.

Weten is doen

Als provincie hebben we op het gebied van de energietransitie vooral een ondersteunende rol. We trekken daarbij samen op met gemeenten en het waterschap. Met onze Flevolandse Energie Agenda ondersteunen we een community die initiatieven neemt en kennis en ervaring uitwisselt. Dat ondersteunen we actief. Met ons Expertisecentrum Energie Flevoland stimuleren we projecten en helpen we initiatiefnemers bij het zetten van de volgende stappen op weg naar realisatie, met advies, met leningen op maat of met participaties. De PvdA wil dat het mensen zo makkelijk mogelijk gemaakt wordt om de transitie door en mee te maken, zonder dat er iemand buiten de boot valt. Daarom willen we door met deze regelingen.

Tenslotte

Er zijn nog steeds Flevolandse die de noodzaak van een snelle energietransitie ontkennen. De PvdA gaat daar niet in mee. Als we kijken naar de stand van de natuur in Nederland, naar de klimaateffecten en de alarmerende wetenschappelijk onderbouwde oproepen van de Club van Rome dan is het echt 5 voor 12. Tegelijkertijd, de PvdA staat voor mensen, voor Flevolandse. En dus is het aan ons dat die transitie niet ten koste gaat van mensen, dat ook de zwaksten in de samenleving meegenomen worden in die transitie en dat het dus een sociale en solidaire transitie wordt.

Wonen, bereikbaarheid en samenleving

“Omdat de aandacht vanuit politiek Den Haag sinds de jaren tachtig niet meer uitgaat naar het ondersteunen van de meest kansarme delen van Nederland worden de verschillen steeds groter. Je hebt de steden, waar ieder jaar meer mensen, banen, scholen en cafés komen, en je hebt de rest, waar het almaar minder wordt.”

Floor Milikowski, sociaalgeograaf en journalist.

Groeiende steden en krimp in de landelijke gebieden: wie niet beter weet, zou kunnen denken dat de trek van de regio naar de stad een natuurwet is. Maar dat is het allerminst. Verreweg de meeste mensen willen eigenlijk helemaal niet weg uit hun eigen regio. Als je mensen vraagt, waar ze het liefst zouden wonen, blijkt dat de meesten landelijk willen wonen. Dichtbij de stad, maar wel in het groen. Bijvoorbeeld in de polder.

Dat de trend precies andersom is, heeft in belangrijke mate te maken met het gebrek aan studiemogelijkheden, werk, huizen en andere faciliteiten als goed openbaar vervoer. Dit heeft voor zowel de bewoners van het stedelijk- als van het buitengebied grote gevolgen. In het stedelijk gebied komt door de steeds verdere concentratie van bedrijvigheid en verdichting de leefbaarheid onder druk te staan. De luchtkwaliteit is beroerd en door het verdwijnen van groen neemt de hittestress toe.

Het probleem manifesteert zich weliswaar op een andere manier, maar ook in het landelijk gebied vinden twintigers geen betaalbare woning. Zij kunnen immers nergens in hun dorp terecht als ze het ouderlijk nest willen verlaten. Niet bouwen betekent dan de facto krimp. Daardoor komt het voorzieningenniveau steeds verder onder druk te staan en ontstaat een vicieuze cirkel. Waarom zou je een school openhouden als alle jonge gezinnen vertrokken zijn?

Anders dan vaak gedacht wordt de trek naar de stad niet bepaald door de ‘vrije wil’, maar door beleid. In de jaren tachtig is het beleid radicaal omgegooid en is er gekozen voor eenzijdig concentratiebeleid. Het doel was niet langer het ondersteunen van zwakke regio’s, maar het verder uitbouwen van potentieel sterke stedelijke agglomeraties. Om dat te bewerkstelligen werden steeds meer voorzieningen op het gebied van wonen, economische infrastructuur, onderwijs en cultuur geconcentreerd in stedelijk gebied.

De trek naar de stad wordt nog eens versterkt doordat bouwen in het buitengebied in de meeste provincies aan zeer strenge eisen is gebonden. Vanuit een landschappelijk oogpunt is dat misschien nog wel te begrijpen, maar het gevolg is wel dat bij het bestrijden van de huidige wooncrisis de ruimte vooral binnenstedelijk wordt gezocht. Het is niet zo, dat dit concentratiebeleid ons niets heeft gebracht. Stedelijke agglomeraties als Almere, Lelystad en Emmeloord hebben zich ontwikkeld tot belangrijke trekkers van onze provinciale economie, waarvan zeker ook een deel van de omliggende gebieden kan meeprofiteren. Het landschap buiten deze steden bleef bovendien overwegend groen. Maar door deze eenzijdige focus dreigt wel een steeds grotere kloof te ontstaan tussen stadsregio en buitengebied. Bijvoorbeeld tussen Lelystad en Swifterbant. Maar ook tussen Emmeloord en de omliggende dorpen. De recent gepubliceerde Atlas van afgehaakt Nederland maakt pijnlijk duidelijk waar dit toe heeft geleid. Door sterker te maken wat al sterk is, is wat al kwetsbaar was nog kwetsbaarder geworden. Als PvdA willen we deze tweedeling voorkomen binnen Flevoland. Dat betekent dat we op alle niveaus perspectief willen bieden.

Flevoland is uniek. Het is ’s werelds grootste inpoldering. De grote uitgestrekte natuurgebieden waar je in kunt verdwalen, het IJsselmeergebied met de randmeren om de polders, het unieke ontworpen landschap met zijn bijzondere cultuurgebieden als Schokland, Nagele en Urk vormen samen de aantrekkelijkheid en identiteit van de regio.

Het DNA van Flevoland

Het doel van de provincie Flevoland is om 2030 en daarna een thuisbasis te zijn waar men zich kan ontplooien, ontwikkelen en ontspannen. Het is daarbij een aantrekkelijk vestigingsgebied.

Maar de vraag die gesteld moet worden is: "Wat voor samenleving wil Flevoland zijn?". Flevoland begon als een hechte gemeenschap van landbouwpioniers. Dat is het al lang niet meer. Ook het beeld van Flevoland als 'overloopgebied' van de Randstad is niet meer van deze tijd. Vandaag de dag onderhouden inwoners van met name Almere en Lelystad intense verbindingen met Amsterdam maar vanuit de andere delen van de provincie evengoed met Zwolle en Friesland. Deze interacties bieden kansen voor de toekomst. In Flevoland kennen we een eenzijdig woningaanbod: voornamelijk huizen in een landelijke of sub-urbane setting, voornamelijk voor gezinnen met kinderen. Huishoudens worden echter kleiner en ook vergrijzing (Nederlanders worden steeds ouder) vraagt om diversificatie van de woningmarkt in Flevoland. De gemiddelde levensverwachting was in 2015 81,5 jaar. Het RIVM verwacht dat deze in 2040 oploopt tot bijna 86 jaar. De groei van het inwonersaantal is niet evenredig verdeeld onder alle leeftijdsgroepen. Duidelijk is dat de verwachte bevolkingsgroei zich vooral concentreert rondom de leeftijdscategorieën ouder dan 65. In Flevoland is deze trend sterker zichtbaar dan landelijk. Zo neemt het aantal Flevolandse ouder dan 80 jaar toe met bijna 300% over de periode 2020-2040. Landelijk ligt dit percentage veel lager. Dit wijst erop dat Flevoland qua vergrijzing een inhaalslag maakt in de periode tussen 2020 en 2040 in vergelijking met de rest van Nederland.

Veel jongeren, maar ook ouders waarvan de kinderen het huis uit zijn, verlaten de provincie omdat woonwensen veranderen. Voor studenten, starters, ouderen en tijdelijke (internationale) arbeiders is weinig te vinden op de huidige woningmarkt in Flevoland. De provincie geeft daarom het rijk met 100.000 nieuwe woningen een deel van de oplossing voor het woningvraagstuk in ons land.

Twee bijzondere groepen inwoners zijn "de sociaal bewogen 55-plussers". Voor hen is betaalbare zelfstandige ouderenhuisvesting met bereikbare verzorging op korte afstand en goede OV-verbindingen van groot belang. De tweede (thans sterk groeiende) groep zijn de statushouders en toegelaten asielzoekers in Flevoland. Het is van belang dat elke Flevolandse gemeente ook voor huisvesting van deze groep zorgt.

Maar voor wie bouwt de provincie dan? De woningvoorraad zal moeten worden vernieuwd. Maar ook voorzieningen moeten met de tijd meegaan om ervoor te zorgen dat minder mensen onze provincie verlaten. De bevolking van Flevoland zal er in 2040 anders uit zien en daar horen nieuwe woningbouwambities bij. De sociale cohesie en identiteit van bijvoorbeeld de Noordoostpolder en Urk moeten worden vastgehouden. Maar Flevoland zal zichtbaar en voelbaar een steeds meer pluriforme samenleving worden. Dit brengt keuzes met zich mee met betrekking tot de culturele voorzieningen, het hoger onderwijs, nationale instellingen en regionale zorg. Belangrijkst blijft dat Flevoland zijn pioniersmentaliteit ook in de toekomst eer aan doet.

En hoe nu verder?

Flevoland is volwassen geworden. Het Nieuwe Land is zo nieuw niet meer. De gemeenschappen, gebouwd vanuit die sterke pioniersmentaliteit, zijn uitgegroeid tot samenlevingen met mensen die gebonden zijn aan onze regio. Voor die mensen werken we actief aan bestaanszekerheid, kansengelijkheid en gezond leven. Daarbij hebben en houden we oog voor onze kwetsbare inwoners. We streven in heel Flevoland naar een veerkrachtige leefomgeving bestaande uit bruisende vitale kernen, dorpen en steden waarin mensen prettig met elkaar kunnen samenleven. Een leefomgeving die toekomstbestendig is. In de toekomst zien we de Flevolandse steden zich verder ontwikkelen tot hoogstedelijke omgevingen die een volwaardige plek innemen in het Stedelijk Netwerk Nederland. Om die steden heen zien we dorpen en middelgrote kernen liggend in een groen en open landschap en goed verbonden met de omliggende steden. Het zijn hechte,

inclusieve gemeenschappen waar men prettig woont. Er zijn voldoende scholen, winkels, ontmoetingsplekken en andere voorzieningen voor een levendig dorpsleven. Middelgrote kernen zoals Dronten, Zeewolde, Urk en Emmeloord huisvesten daarnaast regionale voorzieningen zoals ziekenhuizen. Daarbij moeten spoedposten 24/7 lokaal voorhanden zijn. Ook de grote steden hebben voldoende voorzieningen die passen bij een divers aanbod aan woonomgevingen. Culturele voorzieningen, recreatiemogelijkheden, parken en pleinen zorgen voor een stedelijke cultuur met sociale cohesie. Flevoland groeit niet om te groeien. Het uitbreiden van de woonvoorraad gaat hand in hand met de zorg voor kwaliteit, duurzaamheid, vitaliteit en leefbaarheid. We creëren diverse en inclusieve woonomgevingen voor een diverse bevolkingssamenstelling waar voor iedereen een thuis is. Woonwijken zijn toonbeelden van energie-neutrale, klimaat-adaptieve, waterzuinige en circulaire woonomgevingen waar de kenmerkende Nieuwe Natuur nooit ver weg is.

De behoefte aan goede en betaalbare woningen is in Nederland -en zeker in de Randstad- groot. Van sociale huurwoningen tot in de koopsector heerst er schaarste, waardoor het voor grote groepen Nederlanders steeds lastiger is om een passende en betaalbare woning te vinden op een locatie waar het prettig wonen is. Naar verwachting zal de schaarste de komende jaren alleen maar verder toenemen. Ook in Flevoland wordt een toenemende vraag verwacht door de autonome groei van het aantal inwoners in de regio en extra vraag naar woningen vanuit de omliggende Metropoolregio Amsterdam en regio Zwolle. Flevoland kan bijdragen aan de nationale woonopgave door de woningbouw in de regio te versnellen. Uit de "Routekaart programma 100.000+ woningen" volgt dat er in Flevoland tot 2050 90.000 tot 115.000 woningen gerealiseerd kunnen worden. De steden Almere en Lelystad kunnen het leeuwendeel van deze nieuwe woningen bouwen, maar ook middelgrote kernen zoals Dronten en Emmeloord kunnen extra groeien. De woningen kunnen worden gerealiseerd rond OV-knooppunten, binnen de dorpskernen en stadsharten, op nieuwe uitleglocaties (buitenstedelijke locaties) en langs de kust. Bij de locatie voor nieuwe woningen wordt rekening gehouden met kansen en belemmeringen die vanuit het natuurlijk fundament bestaan.

We bouwen een samenleving

De provincie Flevoland heeft in haar strategische agenda opgenomen dat Gedeputeerde Staten in samenwerking met de gemeenten en het waterschap het gesprek aangaat met het rijk over de nationale en regionale opgaven voor Flevoland. Hierbij is de inzet om te komen tot een duurzame en wederkerige samenwerking welke gericht is op de doorontwikkeling van onze provincie. Groeien is mogelijk, maar wel door gelijktijdig een inhaalslag te maken op het gebied van leefbaarheid en voorzieningen, met name in de zorg en culturele sector, om zo vitale steden en dorpen te kunnen vormen. Goede bereikbaarheid van de hele provincie is daarbij een randvoorwaarde.

Bestaanszekerheid gaat over meer dan het welbevinden van het individu. Als sociaaldemocraten geloven we in de kracht van de gemeenschap. Daarom vinden we het zorgelijk dat het voorzieningenniveau in dorpen en steden steeds schraler wordt. Daar waar bedrijven wegtrekken, de laatste winkels en scholen sluiten en de bus uit het straatbeeld verdwijnt, vertrekken de mensen en verdwijnt de gemeenschapszin. De achterblijvers, die om wat voor reden dan ook niet in staat zijn de stroom te volgen, voelen zich in de steek gelaten en raken teleurgesteld. Deze vaak gemeentegrenzen overstijgende problematiek op het bordje leggen van de gemeenten is niet alleen oneerlijk, maar ook buitengewoon ineffectief. Hier ligt nadrukkelijk een rol voor de provincie en het rijk.

Daarom bepalen we gezamenlijk op welke voorzieningen iedereen -of je nu in een stad of dorp woont- moet kunnen rekenen en willen we samen met de Kamerfractie werken aan een basisvoorzieningenplan. Provincies spelen daar mede door hun "rol in de ruimte" een centrale rol in, zowel stimulerend, regisserend maar ook als toezichthouder. Net zoals we nu verscherpt financieel toezicht kunnen uitoefenen wanneer

gemeenten geen sluitende begroting kunnen presenteren, kan de provincie het afgesproken voorzieningenniveau bewaken en waar nodig mede vormgeven.

Daar komt bij dat we nog een achterstand in te lopen hebben. Flevoland is een jonge provincie met tal van ontwikkelingsmogelijkheden. Op dit moment zijn nog niet alle voorzieningen op het gebied van zorg, cultuur en hoger onderwijs (van MBO tot universitair) op hetzelfde niveau als in andere provincies. Culturele voorzieningen zijn altijd achtergebleven bij de groei en zijn niet op het gemiddeld Nederlands niveau.

Wonen doe je thuis

Plezierig wonen begint met de woning, in de buurt, in de wijk. Wij zijn voorstander van gemengde wijken, waar zowel de schoonmaker als de notaris zich thuis kan voelen. Waar nieuwe en oude Nederlanders elkaars burens zijn. Waar jongeren, zodra ze daaraan toe zijn, groter kunnen gaan wonen, en ouderen kleiner. Waar ruimte is voor andere woonvormen dan alleen maar eengezinswoningen. Betaalbare zelfstandige ouderenhuisvesting met bereikbare intensieve en extensieve verzorging op korte afstand heeft daarbij onze speciale aandacht.

Betaalbaar wonen is een van de grootste uitdagingen van deze tijd. Huizen zijn veel duurder geworden, hypotheek ook. En de prijzen voor gas en stroom dreigen onbetaalbaar te worden, of zijn dat al. De provincie kan dat niet oplossen, maar moet wat ons betreft ook niet de andere kant op kijken. Samen met rijk en gemeenten willen we kijken hoe we Flevoland deze zware tijd door kunnen helpen.

Voor de langere termijn betekent dat vooral huizen bouwen. Want de hoge prijzen worden voor een belangrijk deel veroorzaakt door een tekort aan woningen. We trekken samen met gemeenten op om zo snel mogelijk woningen bij te bouwen. In Flevoland kan dat. De PvdA vindt het van belang dat Flevoland bijdraagt aan de nationale woningbouwopgave door extra, betaalbare woningen te bouwen. Met de bouw wordt een kwaliteitsimpuls gegeven aan de bestaande leefomgeving. Er wordt een divers aanbod aan woningen en woonomgevingen gerealiseerd, om Flevoland aantrekkelijk te houden en te maken voor verschillende "typen" bewoners in verschillende levensfasen. Die woningbouw is ook nodig om de groep statushouders en toegelaten asielzoekers in onze provincie welkom te kunnen heten en fatsoenlijk te kunnen huisvesten.

In 2021 stonden er 174.659 woningen in Flevoland, hiervan was 65% koopwoning. Van de woningen is 26% eigendom van een huurcorporatie en de overige 9% wordt anders verhuurd. Er is echter steeds meer behoefte aan huurwoningen en betaalbare koopwoningen. Daarom moet de provincie aansturen op uitbreiding van het aantal huurwoningen en een verbod op verkoop van sociale huurwoningen.

Wonen is meer dan een huis

Als we alleen maar woningen bouwen, dan bouwen we voor de leegstand. Want mensen willen wonen waar het leuk is, waar het veilig is en waar de faciliteiten om de hoek zijn. Voorzieningen zijn de levensaders van de steden en dorpen.

We willen op alle niveaus perspectief bieden. Daarbij hebben stad en buitengebied elkaar hard nodig. Iedereen moet kunnen blijven wonen in de omgeving waar hij of zij vandaan komt. Of dat nu een stad of een dorp is. Daarom zullen we afscheid moeten nemen van het eenzijdige concentratiebeleid en ons richten op een evenwichtige verdeling van woningen in alle soorten en voorzieningen over de hele provincie.

Onze doelen:

- Klimaat adaptief bouwen
- Gemengde wijken
- Woningen creëren naar behoeften
  - o Betaalbaar
  - o Kleiner
  - o Starterswoningen
  - o Seniorenwoningen
  - o Studentenwoningen
  - o Tijdelijke woningen voor arbeiders
  - o Contact tussen generaties
  - o Gemengde wijken
  - o Woningen/boerderijen opdelen in meerder units in de Noordoostpolder
- Niet alleen maar bouwen maar ook zorgen voor voldoende voorzieningen
- Er komen meer levensbestendige woningen waarin wonen en zorg beter te combineren valt en je met een gerust gevoel ouder kunt worden
- We investeren in leefbare buurten en wijken in vitale dorpen en steden. Het gaat hierbij niet alleen om stenen stapelen, maar ook om goed onderwijs, perspectief op werk, veiligheid op straat, het aanbod van cultuur, groen en betrokkenheid van de bewoners
- Er bestaan grote verschillen in de financiële positie van provincies. Dit betekent dat “armere” provincies, zoals Zeeland en Flevoland, per hoofd van de bevolking veel minder investeren in OV, de energietransitie en cultuur. Wij onderzoeken hoe dit rechtgetrokken kan worden

Essentiële voorzieningen

Goede zorg.

De samenleving van Flevoland is gezond, welvarend en betrokken; iedereen doet mee en hoort erbij. De PvdA vindt het van belang dat de provincie een zorglandschap en aanbod faciliteert dat past bij de behoeften en mogelijkheden van Flevoland in 2030 en daarna, waarbij bereikbaarheid en betaalbaarheid hand in hand gaan. Daarom is het van belang om te werken aan een stevige zorginfrastructuur en een zorgaanbod dat past bij de behoeften en mogelijkheden van Flevoland(ers) in 2030 en daarna. Zorg dient voor iedereen bereikbaar en betaalbaar te zijn. De zorgtafel Flevoland levert hiervoor belangrijke input en is een waardevol vehikel gebleken om de ambitie van de provincie vorm te geven.

Maar daarmee alleen zijn we er niet. Door het omvallen van een aantal ziekenhuizen zijn we in Flevoland “gedwongen” om naar een nieuwe toekomstbestendige infrastructuur in de zorg te kijken. Dat doen we samen aan de zorgtafel en als het aan de PvdA ligt pakt de provincie daar een leidende rol in. Door het gedachtengoed van positieve gezondheid te omarmen en in te zetten op preventie verbeteren we de

leefomstandigheden van Flevolandse. Om met het motto van het programma WEL² te spreken: “Iedereen gezond en gelukkig, ongeacht wie je bent en wat je kunt... wie wil dat niet?”

Met de groei van Flevoland groeit ook de zorgvraag. Tegelijkertijd is die zorg een kans, een kans om het voorzieningenniveau op peil te brengen en zowel de eerste als tweedelijns gezondheidszorg te versterken. Daar wil de PvdA zich graag voor inzetten.

Onze doelen:

- Werken aan een leefomgeving die toekomstbestendig is, met oog voor kwetsbaardere inwoners in onze provincie. Kansengelijkheid, bestaanszekerheid en vitaliteit zijn hierbij leidend
- Specialistische zorg naar de provincie brengen
- Uitbreiden van het (hoger)onderwijs, door middel van kenniscentra en faculteiten gebaseerd op lokale kennis. Bijvoorbeeld in de innovatie van de (circulaire) landbouw en techniek
- Samenwerking in de zorg bleek de sleutel tot het opvangen van de eerste coronagolf. Dat was het geval voor de ziekenhuiszorg, maar die les geldt breder. We continueren daarom de aanpak veerkrachtige en gezonde inwoners via het platform WEL en Toekomstbestendige gezondheidszorg via het platform Zorgtafel

Onderwijs.

Een goede kennisinfrastructuur kenmerkt zich door een verscheidenheid aan instellingen en organisaties gericht op kennisontwikkeling, kennisverspreiding en kennistoepassing. Onderwijsinstellingen zijn hiervoor de basis. In Flevoland is het basis- en praktijkonderwijs goed vertegenwoordigd, al staat de kwaliteit van het onderwijs (ondermeer door het tekort aan leerkrachten/docenten) onder druk. In mindere mate is er in Flevoland hoger en universitair onderwijs aanwezig - uitgezonderd op het gebied van agro & food. Hierdoor trekken jongeren die een HBO of universitaire opleiding willen volgen weg uit de regio met de kans dat ze niet meer terugkomen. Dat terwijl juist deze opgeleide jongeren nodig zijn om de verschillende clusters in Flevoland verder te laten groeien. Hier ligt een opgave in het versterken van de kennisinfrastructuur in Flevoland, om de beroepsbevolking op te leiden voor nieuwe ontwikkelingen en technologieën. De kansen daarvoor zitten in het koppelen van technische opleidingen in het middelbaar en hoger onderwijs met de innovatieve clusters in de regio. Te denken valt aan opleidingen die bijvoorbeeld aansluiten op de circulaire bouw, het bouwen van windmolens in de maakindustrie, de hoogtechnologische akkerbouw of data-technologieën. Daarvoor is niet één universiteit of hogeschool nodig, maar een verzameling aan specifieke opleidingsinstituten. De PvdA wil zich sterk maken voor het in Flevoland realiseren van hoofdvestigingen voor MBO en HBO en dependances van universiteiten, die aansluiten op de economische clusters in de regio. Op deze wijze ontstaat een goed geschoolde pool aan arbeidskrachten op alle opleidingsniveaus, die in de economische clusters aan de slag kunnen en zich binden aan de regio.

Onze doelen:

- Uitbreiden van het (hoger)onderwijs, door middel van kenniscentra en faculteiten gebaseerd op lokale kennis. Bijvoorbeeld in de innovatie van de (circulaire) landbouw en techniek
- Het lerarentekort is een bedreiging voor het onderwijs. Omdat de tekorten vaak groter zijn op plekken met meer kans op leerachterstanden, zorgen de tekorten voor meer ongelijkheid. Daarom investeren wij in een sectortafel Onderwijs onder regie van het Regionaal Werkbedrijf

---

² WEL (<https://www.welinflevoland.nl>) is de plek voor nieuws, kennis en inspiratie over positieve gezondheid.

Toegankelijke cultuur.

Kunst en cultuur lopen in Flevoland achter ten opzichte van andere provincies. We hebben geen beeldbepalend museum. De PvdA is voorstander van een museum passend bij onze omvang en dat ook daadwerkelijk iets toevoegt. Een koppeling aan de voor onze provincie zo kenmerkende en gewaardeerde landschapskunst ligt daarbij voor de hand. Tegelijkertijd moeten we daarbij wel de betaalbaarheid in het oog houden.

Er is in Flevoland geen concertzaal te vinden. Dat is jammer, ook als het gaat om het stimuleren van de amateurkunst. Wij vinden dat de provincie zich in zou moeten zetten om samen met een van de gemeenten er een te realiseren. Bijvoorbeeld in de nieuw te ontwikkelen wijk Pampus, als aanjager van de ontwikkeling. En wat te denken om samen met Flevolandse -en andere- beeldende kunstenaars een beeldenpark toe te voegen aan het Oostvaardersveld? Cultuur is volgens velen de basis van de samenleving. Dit moet dan dus ook meer aanwezig zijn in de provincie. We zijn inmiddels internationaal bekend met onze Landschapskunst. Maar die moet toegankelijker worden voor alle Flevolandse. En de PvdA verwelkomt nieuwe initiatieven op dit gebied. Ook erfoed kan een grotere rol spelen door op meerdere plaatsen hier aandacht aan te besteden. Of zoals Eva Vriend dat zo treffend zegt in de uitzending van [radio 1](#) op 27/10 jongstleden:

“We hebben te weinig aandacht voor het behoud van Flevolands Erfgoed, wellicht omdat in onze jonge provincie het historisch besef nog wat minder ontwikkeld is.”

De doorontwikkeling van ons eigen provinciaal museum Batavialand, inclusief het op het land plaatsen van de Batavia zou wat ons betreft de komende periode gerealiseerd moeten kunnen worden.

Flevoland is een voortrekker op het vlak van cultuureducatie. Via het programma Cultuureducatie met Kwaliteit werken scholen en culturele instellingen in Flevoland samen om kunst en cultuur een vast onderdeel van het lesprogramma te maken. Doordat leerlingen in aanraking komen met verschillende vormen zoals muziek, dans, beeldende kunst, theater, hiphop en erfoed leren ze om hun creatieve en culturele vaardigheden te ontwikkelen en ook persoonlijk en in sociaal opzicht te groeien. Hiermee stimuleren we de verbeeldingskracht, het waarnemingsvermogen en de communicatieve vaardigheden van leerlingen.

Bedrijven als Cultuurbedrijf Noordoostpolder in Emmeloord zouden daarom moeten worden gesteund. Bij Cultuurbedrijf Noordoostpolder volgen wekelijks circa 1200 leerlingen lessen muziek, dans, drama en beeldend. Dergelijke bedrijven moeten (bijvoorbeeld financieel) worden gestimuleerd om diensten aan te bieden aan mensen die dit zelf niet kunnen betalen. Om zo kunst en cultuur toegankelijk te maken voor eenieder³.

Onze doelen:

- Kansen bieden aan culturele initiatieven binnen de provincie
- Voortrekker zijn op het gebied van cultuureducatie
- We versterken de samenwerking met landelijk opererende organisaties zoals Mee.nl, Jeugdfonds Sport & Cultuur, Sportkracht 12, NOC*NSF, Fonds Gehandicaptensport, Ouderenfonds en Stichting Life Goals
- We ondersteunen de culturele en creatieve sector en besteden structureel meer geld om de problemen die er ook voor de coronacrisis al waren op te lossen. Dat doen we door extra investeringen in de culturele en creatieve infrastructuur via het rijk, maar ook via de provincie

---

³ In de andere gemeenten in Flevoland loopt dit via het Jeugdfonds Sport & Cultuur.

Sport

In een inclusieve samenleving moet ook sport toegankelijk zijn voor iedereen. Sporten is gezond voor geest en lichaam. Daarnaast dient sport als een ontmoetingsplek voor allerlei mensen. Vandaar ook dat als het aan de PvdA ligt de provincie blijft inzetten op het ondersteunen van (grootschalige) sportevenementen. Het geeft mensen een plek in de maatschappij. Dat geldt zeker voor het faciliteren van sporten voor en door mensen met een beperking. Daar waar gemeenten daar onvoldoende aan toe komen ligt hier volgens de PvdA ook voor de provincie een taak.

Onze doelen:

- Openbare sportfaciliteiten stimuleren

Flevoland is geen eiland

De meeste dagelijkse verplaatsingen vinden plaats binnen de eigen regio. Het is daarom een belangrijke taak van de provincie om een goede regionale bereikbaarheid te realiseren. Het gaat hier om zowel onze verbindingswegen, maar ook bruggen en tunnels. Daarnaast is het de taak van de provincie om te bepalen welke bedrijven het openbaar vervoer, als trein en busverkeer, in de provincie mogen verzorgen.

De provincie Flevoland wil zich profileren als aantrekkelijke woonregio en heeft als doel banen te scheppen in toekomstgerichte clusters. Daar kan de PvdA Flevoland zich bij aansluiten. Mobiliteit is hierbij cruciaal. Jonge mensen trekken nu weg uit de provincie. Elders is het aantrekkelijker om te wonen en/of te werken. Een publieke ruimte met meer plek voor ontmoeting en beweging kan ervoor zorgen dat de kwaliteit van de leefomgeving verbetert. Zo hebben de jonge mensen die wegtrekken meer reden om hier te blijven wonen en is de provincie aantrekkelijk voor de gezinnen die de 100.000 woningen zullen betrekken. Hier maakt een duurzame en betrouwbare infrastructuur deel van uit.

Steeds meer mensen kiezen ervoor om elektrisch te gaan rijden. De provincie heeft daardoor de opdracht om de benodigde hoeveelheid laadpunten te inventariseren, het aanwijzen van locaties voor deze laadpunten en het inpassen hiervan op het elektriciteitsnet. Dit brengt de nodige aandachtspunten met zich mee.

De provincie zal volgens de PvdA Flevoland een ondersteunende rol moeten aannemen als het gaat om de uitrol van de publieke laadpunten voor elektrische voertuigen. Steeds meer mensen zien de urgentie om elektrisch te gaan rijden, uit duurzaamheidsoverwegingen of simpelweg omdat de benzine en dieselprijzen hoger zijn dan ooit tevoren. Dit vraagt voldoende ambtelijke capaciteit, zodat een duidelijk plan opgesteld kan worden. Hierdoor wordt het voor marktpartijen als netbeheerders voorspelbaarder wat van hen verwacht wordt en kunnen zij hier tijdig op inspelen.

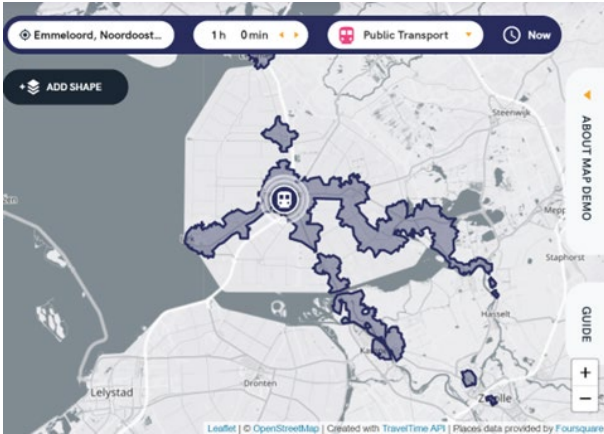
Het is van belang voldoende laadpunten te realiseren, maar ook kwaliteit is hierbij van belang. Slim laden zal hierbij het uitgangspunt moeten zijn. Met slim laden worden de snelheid en het tijdstip van laden aangepast aan de ruimte op het lokale stroomnet. Zo wordt de schaarse ruimte op het bestaande elektriciteitsnet optimaal benut. De provincie kan hier eisen voor stellen in de regionale concessies. Het rijk heeft het voornemen uitgesproken om slim laden de norm te laten zijn per 2025, het is van belang dat de provincie hier dan ook op in speelt.

Het is een taak voor zowel de provincie als het rijk om laadvoorzieningen te organiseren, bijvoorbeeld op verzorgingsplaatsen. Het aantal elektrische vrachtwagens en bestelbussen is nu nog gering, maar dat zal binnen een aantal jaren snel veranderen. De nationale ambitie is dat in 2030 tenminste 250.000 bestelauto's en 16.000 vrachtauto's zero-emissie zijn. Voor de logistieke sector zijn zwaardere laadpalen vereist, wat nog meer zal vragen van ons elektriciteitsnet. De provincie zal dus in kaart moeten brengen waar de knelpunten liggen en waar zij dus moet acteren.

Openbaar vervoer

Nederland zit midden in een enorme mobiliteitstransitie. Binnen de Europese unie, als ook nationaal is afgesproken dat we in 2030 de uitstoot van CO2 hebben teruggebracht met minstens 55%. Dat maakt dat deze opgave ook grotendeels een taak is voor de verschillende provincies, waaronder Flevoland. Het openbaar vervoer zal een belangrijke rol (kunnen) spelen bij het behalen van de klimaatdoelstellingen.

Als het gaat om mobiliteit en openbaar vervoer, dan valt er in Flevoland veel te winnen. Kijk bijvoorbeeld naar de huidige reistijden met het openbaar vervoer. In steden als Almere en Lelystad is dit geen probleem. Maar wie verder kijkt, ziet al snel dat dit veel beter kan. Door middel van de app Travel Time, is te zien hoe groot het bereik is met het openbaar vervoer binnen een bepaald tijdsbestek⁴.

Op deze afbeelding is te zien dat het vanuit Emmeloord niet mogelijk is om binnen drie kwartier in een van de kernen en aan de andere kant van de Ketelbrug te komen. Dit terwijl bijvoorbeeld de reistijd Emmeloord-Lelystad met de auto ongeveer een half uur beslaat. Ook de reistijd van Swifterbant naar bijvoorbeeld Lelystad is met het openbaar vervoer dubbel zo lang als met de auto. Gebruik van openbaar vervoer zal betaalbaar en efficiënter moeten zijn om het aantrekkelijker te maken voor de bewoners van de provincie Flevoland.

Het openbaar vervoer heeft het tijdens de coronacrisis echter niet makkelijk gehad. Vervoersbedrijven hebben het ook nu nog moeilijk. Het aantal reizigers is nog steeds niet zoals voor de pandemie en ook zijn er personeelstekorten en dat heeft negatieve gevolgen voor de dienstregelingen.

Door corona zijn reizigerspatronen veranderd, maar de verwachting is wel dat het totaal aantal ov-gebruikers de komende jaren zal toenemen. Zo groeit bijvoorbeeld het aantal studenten en zullen er dus ook meer studenten gebruik gaan maken van het openbaar vervoer. Ook is nu al zichtbaar dat in de weekenden het openbaar vervoer populair is om een dagje mee weg te gaan.

Het is belangrijk om t.a.v. de 'vangnetregeling' goede afspraken met het rijk te maken zodat Flevoland aantrekkelijk openbaar vervoer kan bieden aan de bewoners en de gasten, wat weer bijdraagt aan de leefbaarheid en aantrekkelijkheid van onze provincie. Bovendien is de trein onmisbaar om de klimaatdoelstellingen te halen.

Onze doelen:

- Openbaar vervoer betaalbaar voor iedereen
- De provincie Flevoland een voorloper laten zijn in verduurzaming, door kansen te bieden aan innovatieve projecten
- Ambtelijke capaciteit voor de verduurzaming van de huidige infrastructuur uitbreiden
- Duidelijke visie en/of meerjarenplan opstellen met betrekking tot publieke laadpunten en zwaardere laadpunten voor de logistieke sector binnen de provincie
- Het voortouw nemen in het realiseren van een goed alternatief voor de auto, doormiddel van een betrouwbaar publiek vervoer

⁴ <https://app.traveltime.com>

- De Lelylijn is cruciaal bij het verbeteren van de verbinding tussen de Randstad en het Noorden. Daarnaast zal hierdoor de bereikbaarheid van de Noordoostpolder aanzienlijk verbeteren. En daarmee reistijden verkorten
- Om te zorgen dat heel Nederland goed bereikbaar is en niemand gedwongen hoeft te verhuizen is goed openbaar vervoer essentieel. Daarom willen we stad en platteland goed met elkaar verbinden

Toekomstbestendige Flevolandse economie

“Langetermijnpolitiek vraagt vooral om een stip op de horizon. Omdat de politiek vooruitgang mogelijk moet maken, maar ook moet laten zien wat die vooruitgang is. Dat staat inherent op gespannen voet met crisisbeleid dat erop gericht is om vandaag te overleven.”

Esther-Mirjam Sent, hoogleraar economie aan de Radboud Universiteit en partijvoorzitter van de PvdA.

Ondernemen voor brede welvaart in Flevoland.

Het bevorderen van ‘brede welvaart’ en ‘kwalitatieve groei’ in Flevoland vraagt steeds meer om specifiek op Flevoland toegesneden beleid. Met het begrip ‘brede welvaart’ bieden we tegenwicht aan het klassieke welvaartsdenken: als het BBP stijgt, dan hebben we het goed. Het wordt namelijk steeds duidelijker dat BBP-groei ook schaduwzijden kent in sociale en ecologische zin. Stikstofuitstoot, klimaatverandering, ongunstige arbeidsomstandigheden, energiearmoede: het zijn de negatieve effecten van deze oude groeistrategie.

Brede welvaart klinkt misschien wat abstract, maar het gaat over hele basale vragen die leven bij mensen. Woon ik een beetje prettig en veilig? Hoe zit het met de toekomst van mijn kinderen? Kan ik de rekeningen allemaal nog wel betalen? Komt het wel goed met de klimaatverandering? Maar ook: heb ik een baan met kansen voor ontwikkeling?

Ons welzijn en welbevinden worden sterk bepaald door waar en hoe we wonen en door de mogelijkheden die onze directe omgeving biedt voor werk, school, ontspanning en sociale interactie. Om brede welvaart tot stand te brengen en de kwaliteit van leven én van de leefomgeving te bevorderen is een toekomstbestendige (dat wil zeggen sterke, sociale en duurzame) Flevolandse economie dan ook een randvoorwaarde.

De uitdagingen waar we de komende tijd voor staan

Verhoging van ‘brede welvaart’ vraagt om een grotere verander- en innovatiekracht, meer inclusiviteit door gelijkere kansen en eerlijker delen en een duurzamer werk- en leefklimaat nu en in de toekomst. Dit zijn drie samenhangende pijlers, een integrale aanpak is noodzakelijk; één van de drie kan niet zonder beide anderen.

In Flevoland moeten we allereerst ons verdienvermogen structureel versterken. De economische groei die voor Flevoland wordt voorzien is te laag om onze collectieve lasten (voor onderwijs, zorg, politie, defensie) te kunnen betalen en iets extra’s in de portemonnee over te houden. Daarom willen we kansrijke economische ontwikkelingen, om te veranderen en te innoveren, verzilveren.

Vervolgens moeten we de kansen van de digitale en technologische revolutie pakken. Er is sprake van een stortvloed aan nieuwe technologieën die nieuwe kansen bieden. Slechts de helft van de beroepsbevolking is digi-vaardig en er wordt te weinig gekozen voor exacte en technische opleidingen. Dat moet en kan beter in Flevoland.

Van belang is ook dat we de sociale uitdaging aangaan. De welvaarts-groei van de afgelopen decennia heeft niet iedereen bereikt en onze samenleving is minder inclusief geworden. Scheidslijnen in de samenleving naar opleidingsniveau worden groter. Problemen van mensen aan

de basis van de samenleving stapelen zich op. Kansenongelijkheid neemt toe. Dat willen we in Flevoland een halt toeroepen.

Te veel mensen ervaren niet langer dezelfde kansen op structureel waardevol werk, inkomensontwikkeling, pensioenopbouw en huisvesting. Eén op de vijf huishoudens heeft problematische schulden, er is een groot verschil in gezondheid tussen verschillende groepen en maar liefst 2,5 miljoen Nederlanders zijn laaggeletterd. In Flevoland vinden we dat onacceptabel.

Tenslotte is het circulair maken van onze economie een volgend doel. De aarde warmt op en de mensheid put de aarde uit met serieuze gevolgen voor de leefbaarheid van de aarde voor toekomstige generaties. Nederland bungelt onderaan vele ranglijstjes. Klimaatverandering en de uitputting van aardse grondstoffen vereisen een transformatie in de wereld van energie, mobiliteit, voedselvoorziening en een transitie naar een circulaire economie. Met Flevoland willen en kunnen we vooroplopen. Pionieren zit immers in ons bloed.

Van uitdagingen naar opdrachten voor Flevoland

Naar een productiever Flevoland

Nieuwe technologieën zijn het verdienvermogen van morgen. Flevoland heeft Nederland en de wereld echt iets te bieden. Flevoland heeft met haar voedselverwerkende industrie, logistiek, voertuigtechnologie, maakindustrie en bouw goede mogelijkheden om bij te dragen en geld te verdienen aan de grote transitie waar Nederland voor staat. Deze clusters hebben een plek in de regio en zijn verbonden met het DNA van Flevoland.

Naar een inclusiever Flevoland

Een inclusieve samenleving betekent dat iedereen mee kan doen en dat iedereen gelijke kansen heeft. Gelijke kansen om je talent te ontplooiën en om goed werk te hebben. Gelijke kansen op een goede gezondheid en om mee te delen in de welvaart. Wij kiezen voor een Flevoland waarin iedereen mee kan doen, ook bij verlies van baan, arbeidsongeschiktheid of pensioen.

Naar een adaptiever Flevoland

Door digitalisering en technologische ontwikkelingen en de verduurzaming van onze samenleving zullen veel banen veranderen of verdwijnen. Nieuwe banen zullen ontstaan. Het is belangrijk dat alle werkenden hierin mee kunnen. Flevoland kent echter nog geen permanente leercultuur en nog geen goede infrastructuur om mensen zich op tijd voor te laten bereiden op ander werk en hen daarnaartoe te begeleiden. Wij zetten in op een leven lang ontwikkelen in de kenniseconomie van morgen.

Naar een duurzamer Flevoland

Als het gaat om onze leefomgeving zijn drie onderwerpen cruciaal: de ruimtelijke inrichting van onze provincie, de overgang naar een klimaatneutrale samenleving en naar een circulaire economie. De verduurzaming van de landbouw, die al in gang is gezet in Flevoland, vraagt om verschillende maatregelen. Onze ambitie is deze verduurzaming door te zetten, en dan vooral gericht op de akkerbouw, tuinbouw, bosbouw en visserij. Zo kan strokenlandbouw de intensieve monoculturen van de traditionele landbouw vervangen, die tegen hun grenzen aanlopen door

uitputting van de bodem, plantenziekten, sterfte van insecten die voor de bevruchting zorgden, enzovoorts.

Naar een ruimtelijk-inclusiever Flevoland

De ruimtelijke druk op Flevoland is enorm toegenomen en die toename zal doorzetten richting 2050. Wonen, natuur, economische & agrarische activiteiten, mobiliteit, water en de energietransitie concurreren om de vierkante meters. Flevoland staat op een nieuw kruispunt om onderscheidende keuzes te maken. Wij stellen hierbij kwalitatieve groei en brede welvaart voorop.

Naar een klimaat-neutraler Flevoland

Flevoland moet in 2050 klimaat-neutraal zijn en in 2030 ruim over de helft van de weg daarnaartoe. Wij onderschrijven de ambities uit de 'Green Deal' en de uitvoering van het Klimaatakkoord. Dat vraagt van zowel de overheden als het bedrijfsleven extra actie, waarbij de energietransitie ons ook veel werkgelegenheid kan opleveren.

Naar een meer circulair Flevoland

Om het uitputten van de aarde te stoppen zal de mensheid toe moeten naar het steeds hergebruiken van grondstoffen. Flevoland hoort qua circulariteit bij de koplopers. Door deze positie uit te bouwen hebben we meer duurzaamheidsimpact in Nederland en de wereld, investeren we in duurzaam verdienvermogen en worden we voor onze grondstoffen minder afhankelijk van andere regio's en landen.

Een strategische agenda met het oog op de toekomst

Een krachtige samenleving heeft een goede economie nodig die in banen en verdienvermogen voorziet. Op dit moment is Flevoland hiervoor nog te afhankelijk van omliggende regio's. Rijk en regio streven er daarom naar om de verhouding tussen inwoners en banen in Flevoland meer in balans te brengen, met economische groei gericht op duurzaamheid. De basis daarvoor ligt er al in Flevoland. De regio beschikt over verschillende sterke economische clusters in de voedselverwerkende industrie, logistiek, ICT, voertuigtechnologie, maakindustrie en bouw. Voor de groei van deze clusters liggen de meeste kansen in drie (internationale) ontwikkelingen: klimaat en energie, circulaire economie en technologisering en digitalisering.

Inspelen op economische kansen maakt de Flevolandse economie ook klaar voor de toekomst en zorgt voor duurzame economische activiteiten die bijdragen aan de nationale duurzaamheidsopgaven. Eenzelfde ambitie voor verduurzaming hebben rijk en regio voor de landbouw in Flevoland. Het streven is een uitstootvrije, natuur-inclusieve en circulaire landbouw te realiseren waar zo min mogelijk gewasbeschermingsmiddelen worden gebruikt, de vruchtbare bodem wordt beschermd en waar boeren een eerlijke boterham mee kunnen verdienen. Flevoland heeft daarbij alles in huis om in deze ontwikkeling een voorloper te worden waar de oplossingen worden bedacht en in de praktijk gebracht.

Vanuit de Human Capital Agenda werken we aan een verdere verbetering en verbreding van de onderwijs- en kennisinstellingen in de regio. Zo kan de beroepsbevolking opgeleid worden om te werken in de regionale economische clusters in Flevoland zelf. Dit maakt een vruchtbare bodem voor bedrijven om zich in Flevoland te vestigen of binnen Flevoland gevestigd te blijven.

We investeren in een toekomstbestendige Flevolandse economie

In de krachtige samenleving die wij nastreven is voldoende werk en verdienvermogen voor bewoners. De hoeveelheid inwoners en de hoeveelheid banen is in balans. We gaan daarom samen met het Flevolandse bedrijfsleven en onderwijsinstellingen extra aandacht besteden aan het versterken van de economische positie van Flevoland. De economische clusters (op het gebied van de voedselverwerkende industrie, logistiek, ICT, voertuigtechnologie, maakindustrie en bouw) vormen het 'motorblok' van de Flevolandse economie waarin elk cluster als een cilinder bijdraagt aan 'brede welvaart'.

We streven naar een duurzame economie die bijdraagt aan de maatschappelijke opgaven. Ons doel is een fossiel-vrije economie met zo min mogelijk milieu-impact en met bedrijven die duurzame oplossingen voor de toekomst bedenken, uitwerken en toepassen. Hierbij willen we inspelen op de toekomst. Te denken valt aan bedrijven die circulaire bouwmaterialen produceren om te gebruiken voor het bouwen van woningen. Of aan bedrijven die de energietransitie mogelijk maken met innovatieve warmtesystemen, nieuwe systemen voor het opvangen van zonne-energie en slimme opslagsystemen.

Daarnaast zien we Flevoland uitgroeien tot de duurzame voedselschuur van Nederland, met een voedselverwerkende industrie die via korte ketens verbonden is met de nabijgelegen vruchtbare akkers. Op deze akkers vindt kringlooplandbouw plaats, is er ruimte voor het stimuleren van biodiversiteit en is het behoud van een vitale en vruchtbare bodem essentieel. Hier plukken de Flevolandse bewoners ook zelf de vruchten van onze kenmerkende innovatie- en doenersmentaliteit.

Aan de basis van het verwezenlijken van deze economische ambitie staat goed onderwijs waar Flevolandse voldoende kennis en expertise kunnen opdoen. Flevoland wordt daarom een hotspot voor technisch en duurzaam talent. We houden jonge talenten in de regio en trekken nieuwe talenten aan met gespecialiseerde onderwijsinstellingen op MBO, HBO en waar dat aansluit universitair niveau en via innovatieve bedrijven waar studenten hun kennis direct in de praktijk kunnen brengen. De goede aansluiting tussen onderwijs en bedrijfsleven maakt Flevoland bovendien tot een aantrekkelijke regio voor innovatieve bedrijven, waarvoor de aanwezigheid van een technische beroepsbevolking een vestigingsplaatsfactor is. Samen dragen de nieuwe bedrijvigheid en jonge studenten bij aan de grote maatschappelijke opgaven waar we voor staan. Bovendien vergroten ze de levendigheid in de gehele regio en zorgen ze voor meer draagkracht en draagvlak voor het (culturele) voorzieningenniveau.

Onze doelen:

- De verhouding tussen arbeidsplaatsen en woningen in Flevoland wordt beter in balans gebracht om meer bruisende steden en dorpen te creëren
- De Flevolandse clusters op het gebied van de voedselverwerkende industrie, logistiek, voertuigtechnologie, maakindustrie, ICT en bouw groeien verder en onderscheiden zich op bovenregionaal niveau. De clusters versterken elkaar met vruchtbare samenwerkingen
- Samen leiden ze tot een groei van productiviteit en werkgelegenheid, wat uitmondt in een duurzaam verdienvermogen op lange termijn
- We zetten in Flevoland in op het versterken van samenwerking tussen lokale overheden, kennis- en onderwijsinstellingen en bedrijfsleven (het triple helix model). Hiermee stimuleren we de aanwezigheid van een goed gekwalificeerde beroepsbevolking als vestigingsplaatsfactor
- In de ontwikkeling van de Flevolandse economie wordt ingezet op (inter)nationale ontwikkelingen op het gebied van digitalisering, hernieuwbare energie en circulariteit. Op deze wijze wordt niet enkel gewerkt aan het versterken van de economische groei voor Flevoland, maar wordt ook gewerkt aan een toekomstbestendige economie en een bijdrage geleverd aan die onderwerpen waarvoor een nationale urgentie bestaat
- We kiezen in Flevoland niet voor ongebreidelde maximale groei, maar voor duurzame economische groei met zo min mogelijk milieu-impact, watergebruik, CO2-uitstoot en afval, die op een goede manier past in het Flevolandse landschap
- Horizon is de regionale ontwikkelingsmaatschappij van Flevoland die ondersteuning biedt aan Flevolandse ondernemers die willen groeien. Daarnaast is een aanjaagfunctie weggelegd voor Horizon als het gaat om transitie op het gebied van onder andere voedsel, energie en grondstoffen
- De Eerlijk Werk Ombudsman pakt onwenselijke ontwikkelingen op de arbeidsmarkt op en werkt hierbij samen met vakbonden en inspectiediensten

We versterken de economische infrastructuren

Een sterke regionale economie wordt gemaakt door ondernemers die kansen pakken en werknemers aan zich binden die zich daarvoor inzetten. Daarvoor moeten de ondersteunende ruimtelijk-economische structuren op orde te zijn. Hierbij gaat het onder meer om de fysieke infrastructuur, kennisinfrastructuur en energie-infrastructuur.

De fysieke infrastructuur is van belang zodat bedrijven goede en bereikbare werklocaties hebben waar zij zich kunnen vestigen en ruimte hebben om te ontwikkelen. Dit moeten plekken zijn waar bedrijven en hun werknemers in verbinding kunnen komen met andere bedrijven. Plekken waar uitwisseling van kennis, innovatie en expertise plaats kan vinden. Het zijn dus niet alleen bedrijventerreinen buiten de stad, maar ook creatieve hotspots en bruisende werkomgevingen binnen kernen. Flevoland kent al verschillende van dit soort werklocaties maar er zijn nog stappen te zetten.

De meeste bedrijventerreinen zijn mono-functioneel en bevinden zich buiten de stad. Levendige binnenstedelijke milieus zijn er minder. De werklocaties zijn ook niet altijd goed bereikbaar, vooral niet met het openbaar vervoer. Verbetering hiervan zorgt ervoor dat werknemers gemakkelijker van hun huis naar hun werk kunnen reizen en dat het aantal potentiële werknemers voor bedrijven

toeneemt. Bovendien is bereikbaarheid essentieel voor de groei van bedrijven in de voedsel- of logistieke clusters omdat een goede verbinding met omliggende regio's het afzetgebied vergroot. Gezien de beoogde economische groei van de regio zijn er dus meer aantrekkelijke en bereikbare werklocaties nodig. In de keuzes hoe en waar deze omgevingen gecreëerd worden moet aandacht zijn voor bodem, water en natuur en een goede landschappelijke inpassing. Te denken valt aan het natuur-inclusief maken van de bedrijventerreinen, met onder andere natuurdaken, om ze zowel aantrekkelijker als meer bio-divers te maken.

Een goede kennis-infrastructuur kenmerkt zich door een verscheidenheid aan instellingen en organisaties gericht op kennisontwikkeling, kennisverspreiding en kennistoepassing. Onderwijsinstellingen zijn hiervoor de basis. In Flevoland is het basis- en praktijkonderwijs goed vertegenwoordigd, al staat de kwaliteit van het onderwijs onder druk. In mindere mate is er in Flevoland hoger en universitair onderwijs aanwezig, uitgezonderd op het gebied van agro & food. Hierdoor trekken jongeren die een HBO of universitaire opleiding willen volgen weg uit de regio met de kans dat ze niet meer terugkomen. Dat terwijl juist deze goed opgeleide jongeren nodig zijn om de verschillende clusters in Flevoland verder te laten groeien. Via de Human Capital Agenda ligt er daarom een opgave om de kennisinfrastructuur in Flevoland te versterken en om de beroepsbevolking op te leiden voor nieuwe ontwikkelingen en technologieën.

De kansen daarvoor zitten in het koppelen van technische opleidingen in het middelbaar en hoger onderwijs met de innovatieve clusters in de regio. Te denken valt aan opleidingen die bijvoorbeeld aansluiten op de circulaire bouw, het bouwen van windmolens in de maakindustrie, de hoogtechnologische akkerbouw of data-technologieën. Daarvoor is niet één universiteit of hogeschool nodig, maar een verzameling aan specifieke opleidingsinstellingen. Te denken valt ook aan hoofdvestigingen voor MBO en HBO en dependances van universiteiten, die aansluiten op de economische clusters in de regio.

Voor de economische ontwikkeling van Flevoland is een toereikende energie-infrastructuur een randvoorwaarde. Goede energievoorziening is van belang voor alle clusters, van de maakindustrie tot de voedselverwerkende industrie. Daar ligt een opgave voor Flevoland, omdat het elektriciteitsnetwerk al verschillende knelpunten kent omdat op verschillende plekken de maximale capaciteit van het net is bereikt. Daarbij zullen toekomstige ontwikkelingen waarschijnlijk leiden tot meer elektriciteitsverbruik, wat een beroep doet op de beschikbare netcapaciteit. Denk aan de mogelijke ontwikkeling van datacenters, de verduurzaming van woningen en bedrijven, de groei van elektrisch vervoer en verdere ontwikkelingen op het gebied van waterstof en daarmee gepaard gaande elektrolyse.

Om de elektriciteitsinfrastructuur tijdig in te richten op deze ontwikkelingen is meer duidelijkheid over (on)gewenste ontwikkelingen nodig. Daar staat tegenover dat toekomstige ontwikkelingen nog een hoge mate van onzekerheid in zich hebben. Dat maakt het lastig om nu al concrete maatregelen te nemen. Er ligt dus een opgave om de ontwikkeling van elektriciteits-infrastructuur gelijk op te laten gaan met de vraag naar meer netcapaciteit. Waar wel concreet duidelijkheid over bestaat is dat er een verzwaring van de 380 kV-hoogspanningsverbinding tussen Diemen en Ens nodig is. De verzwaring van deze verbinding biedt bovendien kansen voor economische activiteiten op de knooppunten langs dit tracé. Bedrijven kunnen op die knooppunten profiteren van de goede aansluiting op de elektriciteitsvoorziening.

Een van de twee turbines van de Maxima-centrale bij Lelystad wordt omgebouwd om voor 50 procent op waterstof te kunnen draaien. De energiecentrale maakt nu elektriciteit uit aardgas, maar daarbij komt veel van het broeikasgas CO₂ vrij. Dat zorgt ervoor dat de aarde opwarmt. Bij de verbranding van waterstof komt geen CO₂ vrij. Daarom zijn meer van dergelijke innovatieve projecten nodig in de nabije toekomst.

Onze doelen:

- Flevoland kent een ruim aanbod aan multifunctionele werklocaties waar bedrijven zich kunnen vestigen en mensen elkaar kunnen vinden en ontmoeten om samen innovaties te ontwikkelen, kennis uit te wisselen en elkaars expertise te benutten. De bereikbaarheid van deze locaties is op orde en ze zijn passend in het Flevolandse landschap
- Er ligt een opgave in het versterken van de kennisinfrastructuur in Flevoland, om de beroepsbevolking op te leiden voor nieuwe ontwikkelingen en technologieën
- In Flevoland is er aandacht voor de kwaliteit van het (beroeps)onderwijs door het bevorderen van talentontwikkeling en groei. Meer specifiek is de kennisinfrastructuur in Flevoland uitgebreid met technische opleidingen op alle niveaus, van lager praktijkgericht tot het hoger en universitair onderwijs, gekoppeld aan de kansrijke economische clusters
- De elektriciteitsinfrastructuur in Flevoland is aangepast om voldoende capaciteit te bieden voor toekomstige ontwikkelingen. Om met onzekerheden om te kunnen gaan en tevens tijdig te kunnen programmeren, trekken overheden en netbeheerders in een vroeg stadium van ontwikkelingen samen op
- Een verzwaring van de 380 kV-hoogspanningsverbinding verbinding tussen Diemen en Ens wordt gerealiseerd. De verzwaring van deze verbinding biedt kansen voor economische activiteiten op de knooppunten langs dit tracé. Bedrijven kunnen op die knooppunten profiteren van de goede aansluiting op de elektriciteitsvoorziening
- De Maxima-centrale wordt omgebouwd om te draaien op waterstof. Daar waar mogelijk zullen meer goede innovatieve initiatieven actief ondersteund worden in Flevoland
- Lelystad Airport is geen doel op zich, maar een middel om te zorgen voor de noodzakelijke ontlasting van het vliegverkeer op Schiphol en omgeving. Daarnaast kan het bijdragen aan de economische structuurversterking van Flevoland en omliggende regio's en directe en indirecte werkgelegenheid stimuleren. Voorop staat dat het gaat om een overloop-luchthaven die niet streeft naar autonome groei of de maximale groeicapaciteit

We verduurzamen de landbouw

De landbouwsector staat op nationaal niveau voor een grote opgave. De maatschappelijke druk om de milieu-impact te verminderen wordt terecht steeds groter. De landbouw in Nederland draagt bij aan CO₂-uitstoot, nutriëntenbelasting van grond en oppervlaktewater, stikstof-uitstoot naar de lucht, emissies van giftige stoffen en uitputting van de bodem. Om dit te verminderen zetten we in op een verdere transitie naar meer duurzame landbouw.

Die transitie is in Flevoland al in gang gezet. Zo is de Noordoostpolder voorloper in duurzame akkerbouw, heeft Dronten de meeste biologische boeren van Nederland en heeft de landbouw in heel Flevoland grote opbrengsten per hectare met relatief lage milieu-impact. Onze aandacht gaat vooral uit naar de akkerbouw, tuinbouw, bosbouw en visserij. Niet alleen omdat de natuurlijke systemen onder invloed staan van de landbouw, maar ook andersom: de landbouw is afhankelijk

van de vruchtbaarheid van de bodem, goede waterkwaliteit en een omgeving met veel biodiversiteit.

De verduurzaming van de landbouw vraagt om verschillende maatregelen. Met de diversificatie van teelten en strokenlandbouw kan de uitputting van de bodem worden tegengegaan, met natuur-inclusieve landbouw kan de biodiversiteit worden hersteld, met kringlooplandbouw kan de nutriëntenkringloop kleiner gemaakt worden en met duurzaam gebruik van gewasbeschermingsmiddelen wordt de emissie van schadelijke stoffen naar het milieu vermindert. Aan de consumentenkant kan de consumptie van meer plantaardige eiwitten en lokale producten bijdragen aan verduurzaming van het gehele voedselsysteem.

Samengevat is de opgave om meer rekenschap te geven aan de impact van de landbouw op bodem, water en biodiversiteit evenals eetpatronen aan te passen om te zorgen dat er in de toekomst ook voldoende voedsel aanwezig is binnen de grenzen van het natuurlijk fundament. Om dit te realiseren zijn ook ruimtelijke aanpassingen nodig om het landgebruik beter aan te laten sluiten bij de mogelijkheden die bodem, water en biodiversiteit bieden. Het rijk kan hier als bezitter van grote delen landbouwgrond een sturende rol in spelen.

In Flevoland kunnen we ook gerichte maatregelen treffen om de voedselconsumptie te verduurzamen, met onder andere kortere ketens van akker tot consument. Hierbij moet altijd oog zijn voor de verdienmodellen van agrariërs om in een duurzamer voedselsysteem voldoende eerlijke inkomsten te behouden. Flevoland heeft een goede uitgangspositie met haar natuurlijke bodemkwaliteit en het aanwezige (internationale) groene onderwijs en kan uitgroeien tot dé regio voor duurzame landbouw. De innovaties die gaandeweg ontwikkeld worden zijn internationaal te vermarkten en vergroten het verdienvermogen van de agrarische sector. Aanjagen van deze ontwikkeling vraagt om een goede verbinding tussen de praktijk en de wetenschap. Met de Boerderij van de Toekomst en Aeres Hogeschool zijn de eerste contouren hiervoor geschetst.

In reactie op de kabinetsplannen hebben meer dan duizend 'groene boeren' samen een tienpuntenplan opgesteld: het Groenboerenplan. Het is bedoeld als leidraad om de landbouwsector terug te brengen naar de essentie. Namelijk: voedsel produceren op basis van het lokale ecosysteem, in plaats van steeds weer nieuwe toevoer van stikstof die zich in alle hoeken en gaten ophoopt. Deze boeren pleiten voor het aan banden leggen van de import van veevoer en het gebruik van kunstmest. Zo wordt de landbouw minder belastend voor het eigen ecosysteem, maar ook voor ecosystemen elders. Een focus op het ecosysteem in plaats van op economische groei betekent natuurlijk niet dat financiering onbelangrijk is. Integendeel, een nieuw systeem van financiering is noodzakelijk. Wij pleiten ervoor om de landbouw te blijven behandelen als een waardevol en noodzakelijk onderdeel van Flevoland. Echter niet van het BBP, maar van het ecosysteem. Dát biedt perspectief. Het Groenboerenplan is een initiatief dat navolging verdient.

Onze doelen:

- Flevoland wordt in Nederland voorloper in de duurzame akkerbouw, tuinbouw en bosbouw en pakt zijn verantwoordelijkheid in de nationale opgave om de landbouw te verduurzamen. Er is daarvoor genoeg ruimte voor duurzame hoogproductieve akkerbouw en de regio wordt experimenteergebied voor (hoogtechnologische) innovaties op het gebied van duurzaam boeren waarna deze (inter-)nationaal toegepast kunnen worden

- De Flevolandse landbouw ontwikkelt zich met oog voor bodem- en waterkwaliteit en biodiversiteit. Dat betekent onder andere dat er rekening wordt gehouden welk type landbouw op welke plek mogelijk en wenselijk is, met oog voor de effecten op het verdienvermogen van agrariërs
- We geven steun aan boeren die overstappen op duurzamer landbouw, zoals precisielandbouw en investeren in een duurzame voedselvoorziening. Subsidies stimuleren diervriendelijke en klimaatneutrale landbouw, met een eerlijke opbrengst voor de boer
- Om meer duurzame landbouw mogelijk te maken en de stikstofproblematiek op te lossen komt voor intensieve veehouderijen een actief uitkoopbeleid
- We verbeteren het dierenwelzijn in Nederland. Subsidies voor de intensieve veehouderij en dieronvriendelijke ontwikkelingen zoals luchtwassers passen daar niet bij
- Regionale initiatieven van boeren gekoppeld aan de kennisinstellingen kunnen toekomstperspectieven ontwikkelen en uitvoeringsplannen voorbereiden. Gezamenlijk gedragen gebiedsplannen waarin sprake is van synergie tussen de oplossingen, zoals het Groenboerenplan, worden in Flevoland actief ondersteund
- Boeren, milieuorganisaties, overige bedrijven in de voedselketen en overheden schrijven samen een Nationaal Strategisch voor de ontwikkeling van het platteland, waarbij natuurinclusieve landbouw gestimuleerd wordt en boeren een nieuw perspectief krijgen met eerlijke, hogere prijzen
- We geven steun aan boeren die overstappen op duurzame landbouw, zoals precisielandbouw en investeren in een duurzame voedselvoorziening. Subsidies stimuleren diervriendelijke en klimaatneutrale landbouw met een eerlijke opbrengst voor de boer

We stimuleren recreatie en toerisme

De vrijetijdsector in Flevoland groeit jaarlijks en biedt kansen voor ondernemers om mee te groeien. De provincie faciliteert bij (grootschalige) publiekstrekkingen, waaronder evenementen zoals o.a. de tulpenroutes en de Beneluxtour, met als doel recreanten en toeristen vaker te laten komen, langer te laten verblijven en meer te laten besteden, waarbij we rekening houden met de ruimtelijke kwaliteiten van Flevoland.

PvdA Flevoland wil actief inzetten op betere benutting van het unieke en onderscheidende karakter van Flevoland. We dragen "Het Verhaal van Flevoland" uit, zowel in promotie als in ons vrijetijdsaanbod. Via Visit Flevoland dragen we bij aan een verbeterde bekendheid in binnen- en buitenland van de provincie Flevoland als toeristisch-recreatieve bestemming. Kansrijke merkwaarden zijn met name "Watererfgoed", "Nieuwe Natuur", "Vernieuwende Architectuur" en "Agro&Food". Denk hierbij concreet aan sterke merken als Schokland, Urk, Nationaal Park Nieuwland (Oostvaardersplassen, Batavialand, Marker Wadden), Waterloopbos, Stadshart Almere, Bataviyahaven, Natuurpark Lelystad, Walibi Holland, Dorhout Mees, Lowlands, Orchideeënhoeve, Bataviastad, Topsportcentrum Almere.

Onze doelen:

- Mensen genieten van mooie natuur, daarom leggen we wandel- en fietspaden aan door onze natuurgebieden en maken deze beter toegankelijk. Succesvolle natuurontwikkelingsprojecten, zoals Marker Wadden, zetten we voort en breiden we uit

Robuust Natuurlijk fundament

“Wij mensen zijn afhankelijk van de natuur. Voor de lucht die we ademen, het water dat we drinken, het voedsel dat we eten - voor ons leven. De klimaatcrisis en afnemende soortenrijkdom bedreigen de feitelijke grondslagen van ons bestaan op aarde. Natuurherstel biedt ons blijvend schone lucht, water en voedsel en beschermt ons tegen de ergste gevolgen van de klimaatverandering.”

Frans Timmermans, Eurocommissaris

De druk op het landelijk gebied en binnen de steden in onze provincie neemt steeds meer toe. Er spelen veel vraagstukken waarbij de belangen soms tegengesteld zijn. Dan gaat het bijvoorbeeld om de stikstofneerslag, klimaatadaptatie en -verandering, duurzaamheid, biodiversiteit en de kwaliteit van het drink- en oppervlaktewater. Maar tegelijkertijd willen we de woningnood oplossen, zien we een toename in het transport en is de agro-industrie belangrijk voor de voedselproductie. Een voedselproductie waarvan overigens 70% wordt geëxporteerd en niet nodig is voor de voedselvoorziening in Nederland. We zullen forse stappen moeten zetten om de aarde leefbaar te houden voor toekomstige generaties. De -soms tegenstrijdige- belangen vragen om een zorgvuldige afweging waarbij mens en natuur beiden belangrijk zijn. En ja, dit zal voor veel mensen ongemak opleveren en soms zelfs pijn doen maar het is aan de overheid om dit zoveel mogelijk te compenseren.

Zeker de opgave met betrekking tot stikstofneerslag is urgent: in 2025 (ervan uitgaande dat de regels niet worden gewijzigd) moet deze in 40% van de Nederlandse natuurgebieden onder de kritische grenswaarde liggen en in 2030 moet dit gelden voor 74% van de beschermde natuur. Dit vraagt om een gebalanceerde en vooral breed gedragen aanpak binnen de gestelde wettelijke grenzen waarbij de verschillende overheden (rijk, provincie, gemeente) nauw moeten samenwerken, iedereen een bijdrage levert en de rekening eerlijk wordt verdeeld.

Het realiseren van de klimaatdoelen heeft onmiskenbaar gevolgen voor de toekomst van de landbouw, tuinbouw en veeteelt en de brede welvaart in de provincie. Daarnaast vragen ook de andere opgaven zoals energietransitie, woningbouw, infrastructuur, economische ontwikkeling en bereikbaarheid aandacht. Het gezamenlijk belang van al deze vraagstukken vraagt om een integrale -gebiedsgerichte- aanpak met een sterke regie van rijk en provincie. Het rijk wil met het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) met een transitiefonds van € 25 miljard tot 2035 de vraagstukken in de landbouw en natuur gaan aanpakken. Medio 2023 moet de provincie een regionaal gebiedsplan hebben opgesteld met projecten en maatregelen die bijdragen aan beperking van de agrarische productie.

De landbouwsector is één van de pijlers van de economie in Flevoland. Deze sector staat echter onder druk. In de komende periode zal het dé uitdaging worden om de landbouwsector om te vormen naar een duurzame en toekomstbestendige bedrijfstak. Voor de PvdA geldt dat dit gebeurt met respect en begrip voor alle betrokken partijen zonder daarbij echter de uiteindelijke lokale en landelijke doelstellingen uit het oog te verliezen: de kwaliteit van de natuur in Flevoland en in geheel Nederland. Uiteindelijk moet dit leiden tot een leefbare wereld voor de vele generaties na ons.

Stikstofopgave

In het coalitieakkoord van het kabinet Rutte IV is een grote opgave opgenomen ten aanzien van de reductie van stikstofneerslag. De Tweede Kamer heeft zich in meerderheid achter deze plannen geschaard. Voor Flevoland betekent dit een reductie van de neerslag met 24%. Zonder deze reductie zal het erg moeilijk worden om vergunningen te verkrijgen voor woningbouw, alle vormen van bedrijvigheid, vervoer en landbouw. Naast deze praktische problemen is bevordering van de biodiversiteit de belangrijkste doelstelling

binnen de stikstofopgave. De 'vergrassing' van natuurgebied lijkt mooi maar leidt in veel gevallen tot een eenzijdige flora met alle negatieve gevolgen voor de fauna. Een gezonde natuur is belangrijk voor ons drinkwater, schone lucht, bestuiving en voor recreatie; een gezonde natuur levert een betere leefomgeving op voor mens en dier.

De agrosector is voor een belangrijk deel verantwoordelijk voor de neerslag van stikstof door de productie van ammoniak. Om tot een reductie te komen binnen de agrosector is gebleken dat louter technische oplossingen als luchtwassers en moderne stalvloeren niet voldoende bijdragen aan de oplossing. Voor de PvdA staat voorop dat stikstof in de vorm van ammoniak die niet wordt geproduceerd een betere oplossing is dan technische hulpmiddelen die pogen deze uitstoot te reduceren.

Dat zeggende betekent dit dat verkleining van de veestapel onontkoombaar is waarbij vooral moet worden gekeken naar de grootste uitstoters. Dit vraagt een gebied gebonden aanpak waarin met respect en in overleg met eenieder gekeken wordt welke oplossingen denkbaar zijn. Wie wil stoppen en wat doen we met de vrijkomende grond. Bestemmen we die voor woningbouw, natuur, akkerbouw, zonnevelden of voor.....? Door inkrimping van de veestapel dient de landbouwsector weer beter in balans te worden gebracht.

Daarnaast dient de provincie de omslag naar een natuur inclusieve kringlooplandbouw zoveel mogelijk te stimuleren en te ondersteunen. Dat is mogelijk, we kennen al veel voorbeelden in Flevoland van biologische boeren die op een natuur inclusieve manier hun bedrijf voeren. Vanuit het transitiefonds dient hierbij ondersteuning te worden gegeven. Naast stikstofreductie moet dit ook leiden tot een verbetering van het dierenwelzijn door een meer diervriendelijke benadering.

Ook voor de industrie zullen de stikstofnormen leidend moeten zijn. De manier waarop we produceren met hergebruik van grondstoffen en zonder afval en met gebruik van zoveel mogelijk groene energie leidt tot minder uitstoot van schadelijke stoffen. De provincie kan ook hier een stimulerende en faciliterende rol spelen.

Onze doelen:

- Wij zijn voorstander van het terugdringen van de stikstofuitstoot. We doen dat integraal en gebiedsgericht. Een belangrijk instrument daarbij is vermindering en verkleining van de veestapel door middel van een actief uitkoopbeleid. Wij gaan daartoe met boeren in gesprek om hen zoveel mogelijk duidelijkheid en bestaansrecht te bieden binnen de gestelde doelstellingen
- Bij verkleining en uitkoop dient als eerste te worden gekeken naar de grote uitstoters
- Wij ondersteunen, faciliteren (ook financieel) én regisseren de omslag naar een natuur-inclusieve landbouw (biologisch boeren) met minder gebruik van krachtvoer en bieden zo de boeren een perspectief op een eerlijke boterham
- Wij ondersteunen en faciliteren het hergebruik van grondstoffen en gebruik van groene energie om zo te komen tot minder uitstoot van schadelijke stoffen in de industrie
- Wij scharen ons achter de doelstelling van een reductie van de schadelijke neerslag met 24% uiterlijk 2030
- De stikstofreductie zien wij als een onderdeel van een breder nationaal natuurbeleid; bevordering van een gezonde natuur is de doelstelling, niet alleen de stikstofreductie op zich
- De European Green Deal en de Klimaatwet worden leidend voor de duurzame agenda van Flevoland, We willen de uitstoot van broeikasgassen tegengaan, meer duurzame energie, minder vervuiling door plastic en meer bomen

- We ontzien landbouw- en natuurgronden zoveel mogelijk en stimuleren wind op zee en zon op daken (waaronder de vele platte daken van scholen). We willen de Regionale Energie Strategieën landelijk blijven ondersteunen
- De provinciale overheid geeft zelf het goede voorbeeld en loopt voorop bij het duurzaam, circulair en sociaal inkopen van diensten en producten

Natuur en biodiversiteit

Flevoland is een unieke provincie in Nederland. De provincie is recent door mensen gemaakt en ontworpen. Vrijwel alles wat je ziet is door mensen gecreëerd. Tegelijkertijd laten wij de natuur ook zijn eigen gang gaan en dat geeft het unieke karakter aan de het Flevolands polderlandschap en natuur. De provincie is verantwoordelijk voor het natuurbeleid. De basis vormen de Natura-2000 gebieden en het Natuurnetwerk Nederland. Het Natuurnetwerk moet de bestaande en nieuwe natuurgebieden met elkaar verbinden en inpassen in het omringende agrarisch gebied. De provincie zorgt samen met de terreinbeheerders voor bescherming, beheer en kwaliteitsverbetering van de natuurwaarden. Daarbij dient ook de verbinding te worden gelegd van het Natuurnetwerk met de steden in Flevoland. Natuur dient niet alleen beschermd te worden maar ook te worden beleefd. Uitgangspunt hierbij is de instandhouding en bevordering van het groenblauwe karakter van Flevoland en de natuurgebieden als Nationaal Park Nieuw Land (waarvan de Lepelaarplassen, Oostvaardersplassen, Markermeer en Marker Wadden deel uitmaken) alsmede Natuurpark Lelystad en de uitgestrekte bossen in Flevoland.

Naast het stikstofbeleid is het voor het behoud van de unieke natuur in de provincie van groot belang dat de biodiversiteit wordt gestimuleerd. Biodiversiteit is de variatie van dier- en plantensoorten in een gebied. De biodiversiteit van Flevoland zit niet alleen in de natuurgebieden. Veel dier- en plantensoorten leven in de steden, dorpen en in het agrarisch gebied. Zonder biodiversiteit is een bloeiende en gezonde natuur niet mogelijk. Daarom is ook in 2022 op initiatief van Provinciale Staten het programma Flevoland Natuurinclusief uitgewerkt. Het doel hiervan is natuur en biodiversiteit als uitgangspunt te nemen bij de verdere ontwikkeling van alle beleidsthema's binnen Flevoland. Op die manier wordt daadwerkelijk werk gemaakt van een gezonde natuur.

In het nieuwe beheerplan voor de Oostvaardersplassen is het doel om een halfopen landschap te creëren, met naast open water en grasland voldoende riet, struwelen en ruigtes om de Natura 2000-doelen te borgen en de biodiversiteit te verhogen. Uitgangspunt is het behouden en verbeteren van het leefgebied van 31 vogelsoorten die afhankelijk zijn van het uitgestrekte wetland. Daarom wordt gewerkt aan de 'reset' van het moeras, zodat er een groter, vitaler broed- en foerageergebied ontstaat voor een groot aantal moerasvogels. Ook worden stukken van het grasland natter gemaakt en investeert Staatsbosbeheer meer in beschutting. Om de landschappelijke variatie te realiseren, stuurt Staatsbosbeheer op de aantallen grazers in het gebied en breidt de mogelijkheden voor bezoekers om de natuur te beleven uit.

Onze doelen:

- Wij zetten zoveel mogelijk in op een samenwerking met gemeenten, waterschappen maar ook met de landbouwbedrijven om het natuurbeheer uit te voeren en boeren een toekomstperspectief te bieden
- Wij geven steun aan boeren die overstappen op een duurzame vorm van landbouw waarbij het gebruik van kunstmest, pesticiden en krachtvoer zoveel mogelijk wordt beperkt waardoor de biodiversiteit en bodem weer tot leven komen
- Nationaal Park Nieuw Land, Oostvaardersplassen en Marker Wadden zien wij als een belangrijke toeristische waarde. De poortgebieden (inclusief het gebied rondom het gemaal Blocq van Kuffeler) die de toegang bieden worden verder ontwikkeld om optimale bereikbaarheid te bieden. Daarbij is

het uitgangspunt dat recreatief gebruik en natuurwaarden altijd met elkaar in evenwicht dienen te zijn

- In het nieuwe beleid voor de Oostvaardersplassen zijn de maximale aantallen grazers afgestemd op de gewenste ontwikkeling van landschap en biodiversiteit. Dat betekent dat de aantallen dieren, net als in andere natuurgebieden in Nederland, op peil worden gehouden door verplaatsen van boventallige dieren naar andere gebieden, of -als dat niet mogelijk is- door afschot. Om de omvang van de kuddes vast te stellen, voeren we jaarlijks helikoptertellingen uit
- Wij zijn geen voorstander van de vestiging van een overslagterminal (of vergelijkbaar) bij het gemaal Blocq van Kuffeler
- Wij staan achter het uitgangspunt dat het beschermen van de natuur en het versterken van de biodiversiteit het uitgangspunt zijn bij de overige beleidsthema's in Flevoland
- Wij bevorderen de biodiversiteit door het stimuleren van de vergroening van de gebouwde omgeving (met name als dit vastgoed van de provincie betreft) en een restrictief maaibeleid
- Dumping van afval in de natuur wordt keihard aangepakt

Water/waterbeheer

Wij maken werk van water en iedere druppel telt!

Waterbeheer is een gedeelde taak van het rijk, provincies, gemeenten en waterschap. Flevoland is rijk aan water maar de grenzen van het watergebruik, zowel voor drinkwatervoorziening als voor recreatief gebruik, komen in zicht mede onder invloed van de klimaatverandering. Dit dwingt tot keuzes; soms zijn de belangen ook in strijd met elkaar. Voor de agrosector is een laag grondwaterpeil van belang maar dit leidt tot uitdroging en gronddaling en meer uitstoot van schadelijke stoffen. In bepaalde gebieden is door het inklinken van de kleilaag en verdwijning van de veenlaag de bodemdaling al fors. Daardoor moeten er keuzes worden gemaakt door de betrokken overheden waarbij burgers en (agrarische) ondernemers betrokken dienen te worden. Water is van levensbelang en daarom moet het Flevolandse watersysteem robuust, veilig en toekomstbestendig zijn.

Waterbeheer vraagt dus om meer circulair hergebruik van water en terugdringen van gebruik van gezuiverd leidingwater. Het moet ook ten dienste staan van behoud en verbetering van natuur en ecosystemen. Tevens moet waterbeheer door regulering van het grondwater (verdere) bodemdaling voorkomen.

Water levert ook een grote bijdrage aan de instandhouding van de biodiversiteit, is leverancier van drinkwater en op het water wordt gerecreëerd. De provincie is verantwoordelijk voor het op orde houden van een gezond en gebalanceerd watersysteem op lange termijn. Door samen te werken met gebiedspartners (met name het waterschap als regionale waterbeheerder) maken we werk van water.

Onze doelen:

- Het watersysteem is een verantwoordelijkheid van alle betrokken partijen én inwoners en bedrijven in Flevoland. Schoon oppervlaktewater is een randvoorwaarde voor een gezonde leefomgeving in stedelijk en landelijk gebied, de natuur in brede zin en recreatie
- Een robuust toekomstbestendig watersysteem is bestand tegen periodes van droogte, wateroverlast en hittestress
- De voorraad diep zoet grondwater dient zo optimaal mogelijk te worden beschermd zodat we dat zo lang mogelijk kunnen inzetten voor hoogwaardig (drinkwater) gebruik
- De vervuiler/verbruiker betaalt; wij streven naar een belastingstelsel waarbij het tarief meestijgt met het watergebruik (progressief stelsel). Dit betekent met name dat grootverbruikers (industrie) gaan betalen voor hun drinkwatergebruik. Voor mensen die de belasting niet kunnen betalen is kwijtschelding mogelijk

- Wij streven naar zoveel mogelijk veilige, gezonde en hygiënische zwemwaterlocaties. Dit betekent dat wij het probleem van de slechte kwaliteit van ons zwemwater actief aanpakken zodat gezondheidsrisico's bij zwemmers worden voorkomen. Hiervoor dient voldoende budget ter beschikking te worden gesteld
- De provincie ondersteunt het uitgangspunt van het waterschap om de sportvisserij aantrekkelijker te maken door aanpak van de kwaliteit van het water alsmede door de bereikbaarheid van de oevers te bevorderen
- Watersport vormt een belangrijk onderdeel van recreatie en toerisme in Flevoland. Daarom waarborgen wij goed bevaarbare routes. De bevaarbaarheid van deze routes wordt soms gehinderd door de sterke groei van waterplanten. Dit betekent op korte termijn maaien maar op langere termijn zullen, in samenwerking met de Rijksoverheid, (delen van -) de vaartroutes die van belang zijn voor recreatief gebruik te worden uitgediept
- Handhaving en bevordering van het groenblauwe karakter van Flevoland blijft uitgangspunt in de diverse beleidsthema's

Tot slot

Voor ons is het belangrijk dat we in een goed functionerende democratie leven. Een goed functionerende democratie is voor ons dat uiteindelijk de meerderheid besluit maar dat daarbij wel met de argumenten van de minderheid rekening wordt gehouden. De laatste jaren is er een situatie ontstaan waarbij het verschil tussen meerderheid en minderheid klein is. Dat maakt het accepteren van door de meerderheid genomen besluiten en aangenomen wetten kennelijk lastig. Dit leidt tot ongewenste situaties in de Tweede Kamer en andere bestuurlijke gremia. Wij zullen pal staan voor, naast en achter alle bestuurders, politici, journalisten, opiniemakers, cartoonisten, kunstenaars en alle anderen die zich inzetten voor onze vrijheden en democratische verworvenheden. Wij buigen niet voor onderdrukking en ondermijning, van wie of waar dan ook.